

ETNICKÉ PROFILOVÁNÍ v Evropské unii

Výzkum ve službách policejní praxe

Evropská policejní akademie CEPOL si jako jeden ze svých hlavních cílů stanovuje i zprostředkování informací vědeckého policejního výzkumu realizovaného v jednotlivých zemích Evropské unie (dále jen EU) či na centrální unijní úrovni pro potřeby policejních sborů evropských států.

V říjnu 2010 proto CEPOL uspořádal v irském Templemore **výzkumné symposium**, v daném případě zaměřené na policejní práci v podmínkách pluralitní společnosti. Jedním ze stěžejních témat takto zaměřeného symposia bylo právě téma etnického profilování v práci bezpečnostních sborů evropských států. Výzkumy zaměřené na danou problematiku zde představili mimo jiné zástupci Skotského institutu pro policejní výzkum, Agentury Evropské unie pro základní práva (European Union Agency for Fundamental Rights, dále jen FRA), Institutu veřejné bezpečnosti Katalánska či Policejní akademie Finska.

Policejní profilování lze definovat jako využití obecných znaků fyzických charakteristik, vzhledu a chování osob k vytvoření takového profilu (obrazu) osoby, jenž by se mohl stát zdůvodňujícím základem pro uplatnění policejních pravomocí. (srov. /4/, s. 12) Výsledky takového profilování se odrážejí zejména v rozhodnutích policisty/ky „koho zastavit, vyzvat k prokázání totožnosti, komu klást otázky, u koho provést osobní prohlídku a někdy i koho zadržet“. (/3/, s. 2)

Abychom v dalším textu zjednodušili terminologické vymezení výše uvedených činností, budeme pro ně nadále používat souhrnné označení „bezpečnostní kontroly“, jež by tak svým významem odpovídalo v anglických zdrojích rovněž souhrnně užívanému termínu „stop and search“ (zastavení a prohlídka).

V České republice se s tematikou profilování v policejní práci setkáváme zejména pod hlavičkou „**profilování pachatelů trestné činnosti**“ (resp. analýza trestného činu – srov. /6/, s. 1). Jakkoli jde často o profilování v konkrétní situaci již dokonaného trestného činu a pátrání po jeho pachateli zejména s využitím metod investigativní psychologie, kdy „hlavní rolí výsledného profilu je nabídnutí pomoci při výběru možných podezřelých a při zaměření vyšetřovací strategie“ (/6/, s. 1), v evropském kontextu CEPOL bylo téma profilování pojato v odlišné podobě.

Tuto odlišnou podobu lze vymezit situací, kdy dochází k předběžnému vytipování (profilování) osob, u kterých lze stanovit významnější pravděpodobnost, že by se mohly dopustit spáchání určitého deliktu či mít takový úmysl. Ve vztahu k práci evropských bezpečnostních sborů jde zejména o bezpečnostní kontroly v rutinním výkonu pořádkové nebo dopravní služby, o činnosti ve vztahu k protiteroristickým aktivitám, o činnosti zaměřené do oblasti imigrační kontroly a rozhodování o azylu a o činnosti v oblasti celní.

Samotné profilování, ať již v kterékoli z výše zmíněných podob nazývaných v některých zahraničních materiálech **profilování trestní** (criminal) a **behaviorální** (behavioral) (/1/, s. 2),

případně profilování trestní založené na konkrétních kriminalistických a zpravodajských informacích a profilování trestní založené na behaviorální analýze (/4/, s. 12), je zcela legitimní součástí policejní práce, která umožňuje efektivní využití omezených zdrojů policie založené na vyhodnocování konkrétních informací o jednotlivcích a statisticky a psychologicky založených indikátorů a faktorů spojených s kriminálním jednáním osob. Jedním z takových faktorů přitom může být i etnicita či s etnicitou často související faktor „rasy“ nebo náboženské příslušnosti.

O diskriminační etnické profilování se přitom jedná tehdy, když se výběr policií kontrolovaných osob uskutečňuje **pouze, či zejména** na základě jejich etnicity, slovy výzkumné studie FRA: jestliže „je vůči fyzickým osobám vykonávána pravomoc policie a jediným nebo hlavním důvodem tohoto výkonu je rasový nebo etnický původ daných osob“. (/3/, s. 1). Takové profilování je v rozporu se zákazem diskriminace, uvedený v řadě lidskoprávních legislativních dokumentů mezinárodního i národního charakteru, podle kterého nelze s určitou osobou zacházet méně příznivým způsobem, než jakým by se zacházelo s jinými osobami ve srovnatelné situaci, jen z důvodu etnické (rasové, náboženské) příslušnosti osoby.

Aby tedy bylo profilování ve vztahu k menšinám **oprávněné**, musí být etnický prvek pouze jednou z více charakteristik profilu (a je tedy otázkou, nakolik je pak vůbec relevantní označení takového profilování za etnické). K tomu dochází například v takových specifických případech, kdy kontrolované osoby odpovídají **popisu hledané osoby**, přičemž tento popis není cele založen na etnicitě (např. lakonické „podezřelý je Rom“), nýbrž jeho součástí jsou i další konkrétní charakteristiky (věk, pohlaví, postava, účes, oblečení, jizva či jiná zvláštní znamení apod.), případně i zpravodajskými informacemi důvěryhodně potvrzená určení času a místa předpokládaného deliktu. Následováním takového profilu se policisté/ky vyhnou paušálním kontrolám všech členů daného etnika a soustředí se skutečně jen na vybrané jedince odpovídající konkrétnímu popisu.

Jiným oprávněným výběrem je taková volba kontrolované osoby, která kromě toho, že je evidentně příslušníkem nějaké minority, nějakým jiným způsobem „**vyčnívá**“ – například v daném kontextu jednoznačně podezřelým či neobvyklým chováním či jednáním.

Výzkumná studie FRA uvádí jako příklad rasového profilování případ **Rosalinda Williams Lecraft vs. Španělsko**, který byl v roce 2009 projednáván Komisí pro lidská práva OSN. Stěžovatelka byla zastavena na vlakovém nástupišti a požádána o prokázání totožnosti. Na dotaz, proč je jedinou osobou, kterou kontrolují, se jí od policistů dostalo odpovědi „Protože jsi černá“. Komise upozornila, že jednak fyzické a etnické indikatory nemohou být podstatnými pro podezření z nelegálnosti pobytu osoby, jednak nelze zaměřit kontrolu pouze na osoby

určitých fyzických charakteristik či etnického zázemí. Jednání dotyčných policistů tak bylo ve svých důsledcích zaměřeno nejen proti důstojnosti stěžovatelky, ale neslo s sebou i nebezpečí rozšiřování xenofobních vzorů jednání u dalších občanů a rozhodně bylo v konfliktu s úkolem policie potírat rasovou diskriminaci (srov. /4/, s. 17). Nelze přitom ignorovat skutečnost, že jakkoli jsou podmínky např. pro oprávnění českých policistů k výzvě k prokázání totožnosti taxativně vymezeny zákonem (podle §63 zák. č. 273/2008, Zákona o Policii), bylo by naivní se domnívat, že i zde neexistuje prostor pro uplatňování diskriminačního etnického profilování.

Specifickou oblastí etnického profilování, jež vykazuje do jisté míry odlišné charakteristiky od profilování v rámci běžné policejní práce v oblasti pořádkové a dopravní, představují u policie (či u dalších bezpečnostních složek) činnosti zaměřené právě do oblasti azylové, imigrační a celní. Jakkoli je zde profilování zcela legitimně zaměřeno v drtivé míře právě na příslušníky menšin a cizince, i zde je v řadě případů považováno za diskriminační. Proporcionalita provádění kontrol u osob většinového a osob menšinového statusu, která vyplývá ze zákazu diskriminace, se zde mění na požadavek této proporcionality zejména mezi osobami jednotlivých etnik/menšin.

Jako příklad si můžeme uvést stanovisko Sněmovny lordů Parlamentu Spojeného království Velké Británie a Severního Irska (dále jen UK) k případu „**Letiště Praha**“ (2004), podle kterého se britští imigrační úředníci dopustili nezákonného výběru kontrolovaných osob, když se zaměřili takřka výhradně na české Romy cestující do země (UK), jakkoli do země přilétali i příslušníci mnoha jiných etnik (/1/, s. 6).

Jiným příkladem, kdy byly identifikovány negativní důsledky diskriminačního etnického profilování v souvislosti s letištními kontrolami, představuje výzkum „**Strach a opovržení na letišti**“, realizovaný v loňském roce (2010) Skotským institutem pro policejní výzkum ve vztahu k muslimům (včetně britských občanů), kteří přilétají do země (UK) ze zahraničí. Na sympoziu v Templemore poukázala Dr. Leda Blackwood, členka výzkumného týmu, na problematičnost etnického (resp. náboženského) profilování zaměřeného na muslimy. To se jeví nejen jako mnohdy na hranicích se zákonem, či již dokonce za hranicemi zákona, ale také jako výrazně kontraproduktivní.

Kvalitativní výzkum realizovaný prostřednictvím řady polostrukturovaných rozhovorů s britskými muslimy ukázal, že diskriminační praktiky na letištích (frekventované veřejné vydělování muslimů z čekacích front a následující zevrubné prohlídky), podporují **odcizení** britských muslimů vůči jejich zemi (narušují jejich identitu, v níž se islám spojuje s britským občanstvím), probouzí vzájemnou **nedůvěru** mezi muslimy a nemuslimskými obyvateli (opatření jsou realizována veřejně, na očích všem ostatním), **psychologicky** i **sociálně** muslimy **poškozuje** (vzbuzují ponížení, pocity nespravedlnosti a méněcennosti, bezmocnosti apod.) a mohou přispívat nejen k nárůstu **zloby**, **nedůvěry** a **neochoty** muslimů **spolupracovat** s úředními orgány, ale i k jejich následné **izolaci** od ostatní společnosti, a dokonce i **radikalizaci** doposud loajálních a leckdy i respektovaných muslimských občanů. Obdobné dopady se přitom ukazují i v případě diskriminačního jednání policistů vůči kterýmukoli jiným menšinám, jak ukázal i průzkum FRA zejména ve vztahu k evropským menšinám Severoafričanů a Romů.

Diskriminační profilování se odehrává ani ne tak na základě vědeckých postupů (zejména psychologických metod a relevantních statistik), ale spíše na základě **předsudečnosti** spojené v případě muslimů s takřka globálním šířením nedůvěry až hysterie spojené s fenoménem tzv. „islámského terorismu“, kdy dochází k nebezpečnému a zcela scestnému přibližování významu náboženské identity „muslim“ s radikální identitou „terorista“. Diskriminační jednání, které z takového vnímání etnických nebo náboženských menšin vyplývá, je ovšem podle

mezinárodního práva (podobně jako např. mučení nebo nelidské a ponižující zacházení a trestání) nepřijatelné, a to dokonce i v časech mimořádných situací a intenzivních bezpečnostních hrozeb (viz např. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, čl. 4, odst. 1).

Vrátíme-li se v několika vybraných poznámkách k **výzkumu FRA**, který proběhl ve všech 27 zemích EU a jeho základna respondentů činila 23 500 osob z řad imigrantů a etnických menšin a – pro srovnání – 5 000 respondentů většinových populací v 10 zemích EU, můžeme si uvést některá konkrétní data o disproporčním využívání pravomoci provádět bezpečnostní kontroly ve vztahu k etnicitě osob. Vyšší míra této disproporce přitom indikuje vyšší pravděpodobnost, že kontrolní činnost policie se orientuje na etnicky diskriminačně předsudečné profily, a to zejména v souvislosti se skutečností, že efektivita takových kontrol (ve smyslu, že by vedly k identifikaci protiprávního jednání či k jeho prokazatelné prevenci) zdaleka neodpovídá jejich četnosti.

Z deseti vybraných zemí, kde byl prováděn i srovnávací výzkum, byl počet kontrolovaných osob většinového původu vyšší než osob menšinového původu pouze ve dvou z nich – ve Slovenské republice a Itálii, vyrovnaný byl v Rumunsku a Bulharsku, zatímco v ostatních zemích (Belgie, Německo, Řecko, Španělsko, Francie a Maďarsko) výrazně převládaly kontroly příslušníků menšin nad kontrolami osob z majoritní populace. Česká republika ve srovnávacím souboru zemí nefigurovala.

V České republice byli respondenti menšinového statusu vybráni z etnika **romského**: 66 % (z neupřesněného počtu v rozmezí mezi 500 a 1 500 osob) jich v průzkumu konstatovalo, že za posledních 12 měsíců nebyli policií vůbec kontrolováni, 16 % respondentů kontrolováno bylo, ovšem nedomnívajíc se, že by důvodem pro to měla být jejich etnická příslušnost, a 18 % respondentů bylo kontrolováno a zároveň se domnívá, že se tak stalo na základě etnického profilování.

Vnímání kontroly jakožto důsledku diskriminačního využití etnického profilování je způsobeno řadou faktorů, na některé z nich ukázaly i výsledky výzkumu FRA. Rozhodujícím kritériem vnímání (zejména opakovaných) kontrol jako diskriminačních byla vedle jejich frekvence i neschopnost či přímo neochota policistů vysvětlit legitimní důvod pro kontrolu, ale také jejich chování vůči kontrolované osobě (absence základního respektu k lidské důstojnosti, ponižování, povýšenost, předsudečně založená přímo či náznaky vyjadřovaná presumpce viny ad.).

Jakkoli jde o subjektivní vnímání kontrol příslušníky menšin, to se odráží mimo jiné i na míře jejich důvěry v policii, potažmo na ochotě spolupracovat, ale i oznamovat trestnou činnost (a to dokonce i z pozice oběti trestného činu). Podle průzkumu FRA např. v EU každá druhá oběť etnicky menšinového původu, která byla napadena, vystavena hrozbě násilím či závažným způsobem obtěžována, tuto skutečnost policii neoznámila právě z nedostatku důvěry (/2/, s. 16). Je pochopitelné, že policie potom nemůže efektivně plnit své úkoly ve vztahu k danému (etnickému) segmentu komunity či společnosti.

Výzkumná studie FRA proto upozorňuje, že v případě vůle zavádět opatření k minimalizaci diskriminačního etnického profilování (ať už k němu objektivně dochází, nebo je jako takové „pouze“ subjektivně vnímáno) je potřeba věnovat zvýšenou pozornost některým prvkům policejní organizace a činnosti. Tyto prvky, které doplníme v souladu s doporučeními Open Society Institute (dále jen OSI), případně i European Network Against Racism (dále jen ENAR), shrnuje FRA do následujících kategorií:

Jasně instrukce pro policisty: Policisté/ky musí od svých nadřízených obdržet jasné instrukce ohledně toho, na základě jakých kritérií mohou provádět bezpečnostní kontroly a která kritéria jsou v tomto ohledu nepřijatelná. Jasně vymezené musí být zejména využití kritéria etnické příslušnosti, které lze považovat za oprávněné zejména v případě konkrétního popisu

osoby podezřelé, ale v drtivé většině případů je kritériem diskriminačním, a tedy netolerovatelným (viz výše).

Alokace policejních hlídek: ENAR v souvislosti s rolí manažerů vůči svým podřízeným upozorňuje i na závažnost instrukcí vedoucích funkcionářů k rozmístění policejních hlídek. Toto rozmístění by mělo být určováno mimo jiné i s ohledem na geografický aspekt rozšířenosti menšin a většinové populace v lokalitě tak, aby nedošlo k přehnanému důrazu na lokality obývané menšinami, anebo naopak – což bývá častější – k ignorování takových lokalit.

Profesor Nick Fyfe, ředitel Skotského institutu pro policejní výzkum, v tomto kontextu na symposiu charakterizoval přístup odpovědných funkcionářů prostřednictvím dvou rozlišení: „police příliš nepřítomná“ (tzv. underpolicing) a „police příliš přítomná“ (tzv. „overpolicing“). Overpolicing představuje tendenci policistů soustředit svou pozornost v příliš vysoké míře na určitou (často právě etnickou) skupinu, což může vyvolávat dojem „policejního státu“ a diskriminačního profilování. Underpolicing představuje tendenci policie bagatelizovat oznámení přijímaná ze strany menšin, vyhýbat se řešení trestné činnosti a další protiprávní činnosti, pokud se odehrává pouze uvnitř menšinových komunit apod.

Profesor Fyfe upozornil, že policie má tendenci do menšinových vztahů zasahovat co nejméně, zejména v oblastech vyšší koncentrace etnický vymezeného obyvatelstva (tzv. ghett). Pouze pokud dojde k vyhocení problémů v daných oblastech, policie se objeví, nikoli však v podobě běžné hlídky, nýbrž v podobě masivního nástupu těžkooděnců s podporou vodních děl apod. Taková situace ovšem již představuje selhání bezpečnostních sborů v jejich preventivní roli.

Vzdělávání: Vzdelávání policistů by mělo v dostatečné míře zahrnovat i protidiskriminační legislativu, problematiku stereotypů a předsudků, důraz na důsledky diskriminačního jednání policistů a na potřebu důvěry mezi policií a jednotlivými segmenty společnosti a samozřejmě i praktické dovednosti z oblasti komunikace. Jde tak o kompetence zejména z oblastí komunikačních dovedností, policejní etiky, interkulturních vztahů a práva, které by měly být integrovány do cílového profilu policistů v rámci kurzů interkulturního (multikulturního) vzdělávání či vzdělávání antidiskriminačního. Vzhledem k rozporuplným reakcím a postojům mnohých segmentů společností evropských států, ale i význačných státníků i expertů k tématům multikulturalismu, lze však považovat za vhodnější uchopit uvedené vzdělávání přinejmenším terminologicky druhým uvedeným způsobem, tedy jako antidiskriminační. Specifickým tématem by zde mělo být i samotné etnické profilování. Doporučení OSI v tomto smyslu zdůrazňují praktické zaměření takového vzdělávání na konkrétní policejní činnosti.

Formuláře bezpečnostních kontrol: Každá bezpečnostní kontrola, je-li to z praktického ohledu možné, by měla být v základních bodech (důvod kontroly, hledaný předmět/osoba, výsledek kontroly, identifikace kontrolujícího policisty) zachycena na formuláři, který by v kopii obdržela i kontrolovaná osoba. Součástí takového formuláře by měla být i položka pro uvedení osobních údajů osoby včetně informací k její etnicitě či menšinovému statusu. Poskytnutí těchto informací osobou do formuláře by bylo zcela dobrovolné.

V současné době jsou tyto formuláře jako povinné využívány pouze ve Velké Británii, podpora pro jejich zavádění se připravuje v Maďarsku a Španělsku (/4/, s. 53). Jejich zavedení zvyšuje zodpovědnost jednotlivých policistů při výběru kontrolovaných osob a rovněž důvěryhodnost policejní kontroly (omezení subjektivního vnímání kontroly osobou jako libovolné či jako výraz nikomu se nezodpovídající, beztestné moci), zároveň umožňuje policii monitorovat a případně i korigovat vlastní aktivity s ohledem na případné indicie disproportionálního či přímo diskriminačního profilování podle vedených statistik kontrol. Průzkum FRA navíc prokázal, že 65 % z 23 500 res-

pondentů průzkumu bylo ochotných podat anonymní informaci ke své etnické příslušnosti, pokud by to napomohlo minimalizaci diskriminačních praktik policie (/4/, s. 25).

Sběr dat: Pro možnost validního vyhodnocování proporcionality prováděných kontrol je nezbytné mít k dispozici jednak alespoň přibližná početní vymezení jednotlivých menšin a většinové populace v konkrétních lokalitách (resp. celostátně), jednak obdobná vymezení u kontrolovaných osob. Výzkum FRA identifikoval tento prvek protidiskriminačních opatření jako pro většinu evropských policejních sborů nejproblematictější, jelikož podle řady vnitrostátních institucí a některých expertů jednotlivých zemí „by takové jednání bylo neslučitelné s pravidly týkajícími se ochrany soukromí, zejména ochrany údajů“ (/3/, s. 1). FRA upozorňuje, že takový výklad není správný, ježto za existence dostatečných ochranných opatření soukromých dat a za předpokladu dobrovolnosti jejich poskytnutí a anonymity při jejich statistickém využití za účelem realizace protidiskriminačních opatření jde o sběr dat v souladu s právem.

Mechanismus stížností: Pro zvýšení ochoty osob podat informaci o vlastní etnicitě, ale zejména pro zvýšení efektivity výše zmíněných formulářů ve vztahu k veřejné odpovědnosti policie by tyto mohly obsahovat i základní praktické informace o možnosti podat si na jednání policisty stížnost. Proaktivní poskytování informací k postupu a náležitostem stížností je rovněž i doporučením OSI (/5/, s. 10).

Behaviorální analýza: Pro profesionální výkon služby (včetně bezpečnostních kontrol) by měli mít policisté k dispozici výsledky behaviorálních analýz, jež by vyspecifikovaly taková jednání osob a kontexty těchto jednání, jež lze považovat za důvodně podezřelá, a tedy plně opravňující k vykonání kontroly. Tyto analýzy by měly být integrovány i do vzdělávání příslušníků policie, aby si osvojili schopnost detekovat podezřelé prvky jednání osob.

Klíčovým pojmem, který je zde třeba ujasnit, je pojem odůvodněné podezření (srov. /5/, s. 9). To nelze zakládat na stereotypch nebo předsudcích ohledně jednotlivých menšin a jejich domnělé spojitosti s trestnou činností, nýbrž právě na výsledcích behaviorálních analýz (psychologických analýz jednání osob v souvislosti s kriminalitou) ve spojení s daty statistik a zpravodajskými informacemi. Problémem v kontextu České republiky je ovšem dosavadní nedostatek zevrubných výzkumů či analýz vycházejících ze specificky českého prostředí (srov. /6/, s. 4).

Kvalitní popisy podezřelých a zpravodajské informace: V případě, kdy policie hledá osobu podezřelou a jedinou charakteristikou, kterou od oběti či svědků získala, je informace o etnicitě podezřelého, není takový popis dostatečným důvodem pro provádění bezpečnostních kontrol všech příslušníků daného etnika v širší (s deliktem nespjaté) oblasti. Jsou-li k dispozici relevantní zpravodajské informace, měli by je policisté obdržet na ranním rozdělení do služeb.

Jednání a chování policistů: Jednání policistů by mělo být profesionální po stránce nejen odborné, ale i komunikační či etické. Policisté by tak měli být schopni vedle vlastního představení vždy srozumitelně artikulovat důvody bezpečnostní kontroly, měli by s osobou jednat s respektem, v souladu se základními společenskými představami o slušném chování apod., a to bez ohledu na to, zda k té či oné menšině zaujímají pozitivní či negativní osobní postoje. V kontextu Policie ČR jde vesměs o doporučení, která normativně upravuje vedle zák. č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, i samotný Etický kodex Policie ČR (R PP 91/2010, o profesní etice Policie České republiky) nebo P PP 181/2006, kterým se stanoví základní pravidla chování, služebního jednání a služební zdvořilosti v Policii České republiky.

Důležité je, aby byl tento normativní systém doprovázen efektivní podobou systému supervize. Kontrolní či monitorovací systém ve vztahu k policejním oprávněním provádět bezpeč-

nostní kontroly je třeba uplatňovat jak ve vztahu k jejich četnosti, tak jejich „kvalitě“. Vytěžení výsledků takových supervizí by mělo probíhat nejen v oblasti hodnocení a instrukcí vedoucích funkcionářů vůči jejich podřízeným, ale i propojením získávaných výsledků se systémem vzdělávání příslušníků policie (/5/, s. 10).

Vyhodnocování bezpečnostních kontrol: Vyhodnocování bezpečnostních kontrol by mělo být orientováno zejména na jejich kvalitu (danou především jednáním policistů a odůvodněností kontrol), proporcionalitu (počty osob z majoritní populace a osob z menšinových populací) a efektivitu využití zdrojů (přijatelný poměr mezi počtem provedených kontrol a počtem kontrol vedoucích k dalším opatřením), ale i na jejich dopad na jednotlivé segmenty komunit či společnosti (srov. /5/, s. 10). Optimálním základním prostředkem takto komplexního vyhodnocení je zavedení formulářů bezpečnostních kontrol (viz výše) a jejich analýza i ve spojitosti s případnými stížnostmi osob.

Vedle výše uvedených doporučení plynoucích z výzkumu FRA a vybraných ze studií OSI a ENAR se v přednáškách odborníků i diskusích účastníků a workshopech v průběhu celého symposia v Templemore vinula jako červená niť i důležitost celkového **stylu policejní práce** pro eliminaci diskriminačních praktik. Profesor Nick Fyfe v tomto kontextu identifikoval dvě základní tendence ve vztahu reakce policie na růst společenské a kulturní rozmanitosti (diverzity): 1) stupňující se zpřísnování pravidel a regulací policejních činností anebo 2) změna policejní kultury a stylu práce ve směru k přijetí diverzity. Za jednoznačně efektivnější a racionálnější označil přístup druhý, který se musí odrážet ve výběru policistů, ve vzdělávání, v dalších organizačních charakteristikách, ale i v důrazu na **community policing**. Právě důležitost a přínos systematicky propracovaného community policing i ve vztahu k menšinám, k prevenci interkulturních nedorozumění či animozit a jiných nežádoucích jevů a k budování vzájemné důvěry následně dokladovali irští kolegové prezentací tamního ukázkově funkčního modelu. Důraz na kontakt s menšinami v rámci community policing přitom kladou i doporučení OSI. (srov. /5/, s. 10, 12)

POUŽITÁ LITERATURA

/1/ European Network Against Racism. *Ethnic Profiling* [online]. červen 2009. Dostupné z WWW:

<http://cms.horus.be/files/99935/MediaArchive/pdf/FS40%20-%20ethnic%20profiling.pdf>.

/2/ European Union Agency for Fundamental Human Rights. *EU-MIDIS: European Union Minorities and Discrimination Survey: Data in Focus Report: Police Stops and Minorities* [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010. 17 s. ISBN-13: 978-929192-503-2.

/3/ European Union Agency for Fundamental Human Rights. *Policejní kontroly a menšiny: pochopení a prevence diskriminačního etnického profilování* [online]. 2010. Dostupné z WWW: http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/FRA-Ethnic%20profiling%20factsheet_CS.pdf.

/4/ European Union Agency for Fundamental Human Rights. *Towards More Effective Policing: Understanding and Preventing Discriminatory and Ethnic Profiling: A Guide* [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010. 76 s. ISBN 978-92-9192-489-9.

/5/ Open Society Justice Initiative. *Ethnic Profiling in the European Union : Pervasive, Ineffective, and Discriminatory: Executive Summary and Recommendations* [online]. Open Society Institute, 2009. Dostupné z WWW:

http://www.soros.org/initiatives/justice/focus/equality_citizenship/articles_publications/publications/profiling_20090526/summary_20090526.pdf.

/6/ POLIŠENSKÁ, V. A. Profilování pachatelů trestných činů. In *Kriminalistika*. č. 4, roč. 2008. Dostupné též z WWW: <http://www.mvcr.cz/soubor/2008-04-polisenska-profilovani.aspx>.

Mgr. Bc. Jíří SŮVA
Sředisko pro výchovu k lidským právům
Vyšší policejní škola
Ministerstva vnitra v Praze
Foto archiv P ČR

OMBUDSMAN

v policejních celách

Veřejný ochránce práv je od roku 2006 na základě ustanovení § 1 odst. 3 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů, povinen vykonávat tzv. systematické návštěvy míst, kde se nacházejí nebo mohou nacházet osoby omezené na svobodě veřejnou mocí nebo v důsledku závislosti na poskytované péči. Do této kategorie tedy nespadají pouze policejní cely, ale také věznice, psychiatrické léčebny, domovy pro seniory apod. Ochránce tak plní mezinárodní závazek České republiky, která přistoupila k Opčnímu protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, jenž má za cíl posílit ochranu osob před mučením, krutým, nelidským, ponižujícím zacházením nebo trestáním a jiným špatným zacházením. První systematické návštěvy policejních cel proběhly v roce 2006, kdy bylo navštíveno 100 cel s kapacitou 177 osob. Další návštěvy se uskutečnily v roce 2010. Cílem tohoto článku je reflektovat zjištění ochránce právě z návštěv provedených v roce 2010, osvětlit jeho postoje, pojmenovat některé problémy a tím sjednotit rozdílnou praxi policie.

Systematické návštěvy policejních cel probíhaly neohlášeně, v různou noční či denní dobu, a prováděli je právníci Kanceláře veřejného ochránce práv (dále jen pracovníci Kanceláře), kteří celkem shlédli 126 cel s kapacitou 192 osob. Byly navštíveny zejména cely útvarů v rámci krajských ředitelství, ale také cely Služby cizinecké policie. Následně byla vypracována zpráva z návštěvy obsahující zjištění a doporučení ochránce, která byla zaslána vedoucímu příslušného útvaru a na vědomí krajskému řediteli policie či oblastnímu řediteli Služby cizinecké policie. Ochránce při návštěvách policejních cel vycházel z příslušných ustanovení zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZP), zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen TR), Závazného pokynu policejního prezidenta č. 159 ze dne 2. prosince 2009 o eskortách, střežení osob a policejních celách (dále jen ZP PP) a jednotlivých vnitřních předpisů útvarů policie.

Jako pracovník Kanceláře, který prováděl několik návštěv, si mohu dovolit určité zobecnění v otázce přístupu policistů k ostraze cel. Policisté často volali po svých právech, chybí jim obecně ztracená důvěra v policii, ocenění jejich práce, a to vše umocněné nejprve předvolební kampaní, následně povolebními událostmi a změnami na Ministerstvu vnitra ČR. Z těchto důvodů lze v přístupu k osobám omezeným na svobodě pozorovat i určitou vyhořelost a rezignovanost. Tyto postoje policistů lze sice z lidského hlediska pochopit, ovšem v pozici orgánu veřejné moci, jímž je každý policista při výkonu služby, nikoliv. Osobě omezené na svobodě je třeba garantovat určitý standard zacházení a také pamatovat na presumpci nevinu. Za většinou pochybení zjištěných při návštěvách nestojí špatně nastavený systém (legislativa, závazný pokyn), ale více či méně závažná selhání jednotlivců pramenící z nedostatečné znalosti předpisů či obav, někdy nepřiměřených, z možných krizových situací (zejm. sebepoškození). Policisté nemají lehkou úlohu, v mnoha případech stojí tvář v tvář osobám podezřelým ze spáchání závažných násilných trestných činů, osobám, o nichž nic nevě-

dí, či osobám, které jsou i během zadržení agresivní. Je tedy náročné přistupovat k umístěným v celách individuálně, nepaušalizovat své jednání, avšak jediné tak se dá zabránit špatnému zacházení. Osoba v cele má také řadu povinností, její ochrana není absolutní, na což chci poukázat, a policisté mají zákonné možnosti nestandardní situace řešit. Veřejný ochránce práv neprováděl návštěvy s cílem kritizovat práci policie, ale upozornit na systémové či individuální nedostatky. Řada excesů pramenila právě z nadměrné paušalizace přístupu k osobám v cele, jindy se jednalo o jasné porušení právních předpisů. Nyní tedy k samotným zjištěním ochránce, které rozdělím do několika oblastí.

Stavebnětechnický stav a materiální vybavení

Je nutné podotknout, že některé cely mají vysoký standard, jiné jsou již na hranici životnosti, celkově je však stav cel uspokojivý. Problémem bylo zejména optické oddělení WC od zbytku cely určené pro dva umístěné (důstojnost při vykonávání potřeby), neexistující režim dvojího osvětlení (denní, noční) a používání nočního osvětlení i v noci s ohledem na nízkou citlivost kamer v cele. Ochránce upozorňoval také na důstojnost osoby v případech, kdy osobní prohlídky nebyly prováděny v prohlídkové místnosti, ale na chodbách s přístupem nepovolaných osob, nebo když byly prohlídky prováděny před kamerami. Ochránce vyzýval v případech, kdy součástí lůžka nebyla matrace, k jejímu dovybavení. Rovněž doporučoval vydávat prostěradlo, případně prostěradla dvě, pokud není přikrývka po každém použití vyčištěna. Materiálně byly cely vybaveny dostatečně (erární oděv, jednorázové nádoby, hyg. potřeby apod.), avšak ve většině případů nebylo toto materiální vybavení používáno. Policisté totiž tyto potřeby vydávají pouze na žádost osoby umístěné v cele, ale vzhledem na neinformovanost zajištěné či zadržené osoby o jejich právech v průběhu omezení na svobodě v policejní cele je osoby umístěné nevyžadovaly. Na některých odděleních je rovněž zřízena návštěvní místnost určená zejména pro poradu s právním zástupcem, jinde probíhala porada přímo v cele. V této souvislosti byla některá oddělení upozorněna na to, že komunikační zařízení umístěná v návštěvní místnosti či v cele (tzv. speaker) jsou schopna fungovat i jako odposlech, což je reálný problém.

Poučování

Základním právem osoby omezené na osobní svobodě je být poučen o svých právech a povinnostech, a to na základě ustanovení § 33 odst. 3 až 5 ZP ve spojení s čl. 15 odst. 1 ZP PP. Tuto poučovací povinnost ve většině případů plní dodávající útvar a ze zkušeností je jasné, že na mnoha policejních pracovištích mu není dán dostatečný prostor (přes existující podpis umístěného na poučení). Policisté vykonávající ostrahu cel se pak následně cítí být poučovací povinnosti zproštěni a nerespektují tak ustanovení čl. 13 odst. 5 ZP PP, jenž jim opětovnou poučovací povinnost ukládá. Zde je třeba uvést, že správná realizace poučovací povinnosti chrání především samotné policisty a komunikace s umístěnými je nejlepší prevencí krizových

a vyhocených situací, jak vyplývá i ze zkušeností jednotlivých policistů. Poučení by nemělo být policistou vnímáno jako hrozba, nýbrž jako jeho ochrana. Veřejný ochránce práv však nejvíce kritizoval skutečnost, že je osobám umístěným v celách odebrána kopie poučení o jejich právech a povinnostech navzdory výslovné úpravě v čl. 15 odst. 1 ZP PP zakládající povinnost vydat osobě kopii poučení. Právě po dobu umístění v cele je nejvyšší zájem na tom, aby osoba byla informována o svých právech, ale také povinnostech. Osoba, která sice formálně prošla procedurou poučení během policejních úkonů, totiž nemusí plně pochopit význam a smysl jednotlivých oprávnění a povinností, dokud se nesetká s realitou policejní cely. Je třeba mít na paměti i to, že (zejména v případě cizinců) se již samotný postup policie stává stresujícím faktorem a kvantum informací a procesů, kterých je bezesporu nespočet, je těžké udržet v paměti. Je třeba změnit praxi, kdy je kopie poučení (list papíru) odebrána s tím, že se jedná o nebezpečný předmět, způsobí-li ohrozit život a zdraví zadrženého či zajištěného. Ano, v některých případech, kterých jistě nebude mnoho, může i pouhý list papíru představovat bezpečnostní riziko, avšak plošné odebrání kopie poučení je nepřijatelné. Není možné trvat na tom, že každý, kdo se dostal do policejní detence, má sebevražedné či sebepoškozovací sklony. Nota bene listem papíru. Kdybychom tuto myšlenku dovedli ad absurdum, bezpečnostním rizikem by mohl být i oděv osoby či samo umístění v zařízení policejní cely. Tento náhled však jistě není správný, a proto je třeba v každém případě individuálně posoudit míru rizika a spíše zkoumat důvody pro vydání kopie poučení do policejní cely než zveličovat argumenty proti.

Odebírání věcí a zdravotních pomůcek

Na základě výše uvedeného je zjevné, jak široce si policisté vykládají ustanovení § 29 ZP upravující postup při odebírání věcí před samotným umístěním do cely. Z obavy před možným bezpečnostním rizikem odeberou de facto všechny věci bez individuálního posouzení. Nepřipustí nejen kopii poučení, ale ani dokumenty týkající se vlastní trestní kauzy, texty zákonů ani jinou literaturu. Pouze jedno oddělení bylo vybaveno staršími časopisy a novinami, které byly zapůjčeny osobám v policejních celách právě z důvodů předcházení vyhoceným situacím v duchu známého: „Kdo si hraje, nezlobí.“ Tuto praxi ochránce ocenil a dává ji jako příklad dobré praxe. Ne snad proto, že by chtěl z policejních cel dělat čítárny, ale právě jako nástroj určený k minimalizaci vypjatých situací. Obdobně v případě ponechávání hodiněk. Téměř na všech navštívených odděleních ochránce kritizoval plošnou praxi při odebírání zdravotních pomůcek v souvislosti s prohlídkou osoby. Zákon stanoví, že pro odebrání pomůcky, jejíž odnětí způsobuje psychickou nebo fyzickou újmu, musí existovat zvláštní důvod. Policisté však, až na malé výjimky, odebírají brýle a umístěným osobám je tak znemožněna či ztížena možnost přečíst si poučení a jiné listiny. V horším případě mohou být osoby dezorientované. Policie má možnost individuálně řešit bezpečnostní riziko odebráním zdravotní pomůcky, ovšem musí proto existovat zákonem požadovaný zvláštní důvod, jenž je vhodné uvést do služebních pomůcek.

Lékařská péče

Ze zjištění je patrné, že policisté, až na jediný exces, dodržují právní předpisy a osoba je vždy, pokud je podezření na ovlivnění návykovou látkou, chorobu či jeví známky zranění apod., vyšetřena lékařem. Policisté jsou přitom vedeni zejména snahou vyvarovat se možných problémů v budoucnu. V případě indikace léků je však třeba, aby vyšetřující lékař určil ve zprávě vždy přesné dávkování, na základě něhož mohou policisté léky vydávat. V souvislosti s přítomností policistů při lékařském vyšetření je třeba vyhovět požadavku lékařského tajemství a zároveň ochránit samotný zdravotnický personál. Policejní předpisy stanoví nelogicky jiný režim při vyšetření osoby

v cele a mimo celu, a proto ochránce vždy doporučoval, aby policisté zůstali ve vizuálním kontaktu s vyšetřovanou osobou. Bude tím učiněno za dost požadavku lékařského tajemství, soukromí a zároveň bezpečnosti. Některá oddělení mají vážný problém při umísťování silně podnapilých osob, jelikož v jejich dosahu není žádná protialkoholní záchytná stanice a policejní stanice tak supluje jejich funkci. Stávají se tak jakýmsi sběrným košem a neplní svoji prvotní funkci, což se jeví jako nežádoucí.

Strava

Lze konstatovat, že pokud je osoba umístěna v cele, je právo osob na poskytnutí stravy respektováno. Jinak je tomu v době účasti na vyšetřovacích úkonech, zejm. před samým umístěním do cely. V několika případech se tak stalo, že osoba byla přes dvacet hodin bez stravy. Ochránce doporučoval přijímajícím policistům aktivně zjišťovat, kdy byla osobě naposledy poskytnuta strava. Vedoucím útvarů rovněž doporučoval, aby své policisty informoval o potřebě poskytnout osobě omezené na svobodě stravu i během vyšetřovacích úkonů. Zároveň upozornil, že ZP PP již nestanoví šestihodinovou lhůtu pro poskytnutí stravy, doporučil vydávat stravu v době, která přibližně kopíruje podávání tří hlavních denních jídel s přihlédnutím k počátku omezení osobní svobody. Osoba umístěná má také právo na zakoupení stravy z vlastních prostředků, pokud není důvodné podezření, že pocházejí z trestné činnosti. V ojedinělých případech bylo toto právo osobám upřeno.

Zajištění právní pomoci a vyzoomění třetí osoby

Nedílnou součástí práva na spravedlivý proces je bezpochyby možnost zajistit si právní pomoc a mluvit s právním zástupcem bez přítomnosti třetí osoby. Pomineme-li případy nutné obhajoby či případy, kdy byl právní zástupce kontaktován přímo vyšetřovatelem, realizace práva na právní pomoc v policejních celách byla povětšinou taková, že dozorcí služba kontaktovala ve věci žádosti o zajištění právní pomoci policistu, který osobu do cely umístil. Ochránce navrhoval zažitou praxi změnit a doporučoval, aby byl při policejních celách k dispozici seznam advokátů z okolí, které by bylo možné držené osobě nabídnout, neboť ne vždy si policista vystačí pouze se sdělením požadavku vyšetřovateli. V souvislosti s realizací práva na právní pomoc je třeba také začít rozlišovat na základě jakého důvodu byla osoba do policejní cely umístěna. Pokud jde o režim zajištění, tedy o administrativní detenci v režimu ZP, bude okruh možných poskytovatelů právní pomoci jistě širší než u zadržení v režimu TR (lex specialis k ZP), kdy zákonodárce veden snahou o kvalitní a odpovědnost jistěnou právní pomoc svěřil právní pomoc v širším slova smyslu (nejen obhajobu) pouze do rukou advokátského stavu.

Zadržený či zajištěný má též právo na vyzoomění třetí osoby o své situaci. V praxi je běžné, že se dozorcí služba cítí být zodpovědná pouze za pobyt a zajištění základních potřeb osob umístěných v celách. Proto fakticky neověřují, zdali dodávající útvar třetí osobu vyzooměl či nikoliv. Obdobně v dalších otázkách, kdy, jak jsem již konstatoval výše, se vychází z toho, že osoba je řádně poučena a vše potřebné si aktivně vyžádá. Bylo tedy doporučováno přistupovat aktivněji k ověřování naplnění práv. V souvislosti s vyzooměním třetí osoby je žádoucí poskytnout osobě umístěné rovněž zpětnou vazbu, tzn. zdali se kontakt podařil, či nikoliv.

Lhůty

V jednom případě vznikly pochybnosti o tom, zda nedošlo k překročení maximální 48hodinové lhůty pro zadržení. Následně bylo zjištěno, že formální chyba byla způsobena nedostatečnou komunikací mezi policií a státním zástupcem. K nápravě stavu došlo tak, že příslušný státní zástupce nově informuje přímo dozorcí službu o tom, kdy byl podán

návrh na vzetí do vazby a ta tuto informaci vyznačí do služebních pomůcek spolu s novou dobou, která je rozhodná pro ukončení zadržení. Na jiných odděleních byla naopak zjištěna aktivní činnost dozorců služby, která informuje vyšetřovatele, popř. státního zástupce vždy, kdy hrozí překročení zákonných lhůt a žádá sdělení o stavu věci. Získané informace poté vyznačí do služebních pomůcek, což je příkladem dobré praxe. Nedostatky byly shledány také v samém poučení o maximální možné délce omezení na osobní svobodě, kdy poučení, které je generováno systémem ETŘ, uvádí vždy dobu 72 hodin bez ohledu na důvod umístění v cele, tj. zatčení, zajištění atd. Než bude nedostatek upraven na celostátní úrovni, požadoval ochránce, aby policisté chybná poučení opravovali ručně a v případech překvalifikování důvodu zajištění osobu o prodloužení lhůty informovali.

Podávání stížností

Při šetření pracovníci Kanceláře zjistili, že si policisté nebyli v řadě případů jisti správným postupem při přijímání stížností. Chybně měli za to, že nejsou oprávněni přijmout stížnost nebo poskytnout jinou součinnost, což však není v souladu s čl. 15 odst. 5 ZP PP a policisté na tuto skutečnost byli ochráncem vždy upozorněni.

Závěr

Závěrem lze tedy říci, že při srovnání s výsledky systematických návštěv policejních cel v roce 2006 došlo k výraznému zlepšení, i když stále zůstávají rezervy, a to jak na straně mate-

riálně-technického vybavení, tak přístupu policistů. Paradoxně, navzdory zásadě presumpce neviny, jsou podmínky pro osobu, která je podezřelá ze spáchání trestného činu výrazně horší v policejní cele a vazební věznici než v samotném výkonu trestu. Na vině byla zejména dlouhodobá uzavřenost policie, neexistence vnějšího kontrolního mechanismu, jímž se stal až veřejný ochránce práv, a v neposlední řadě také značně rozdílná praxe policejních útvarů napříč republikou. Běžní policisté, kteří vykonávají ostrahu cel, proto potřebují znát standardy zacházení, tj. zadání toho, co se od nich očekává. Tím se riziko špatného zacházení a nesprávné aplikace předpisů značně sníží. Zdá se, že policejní prezidium vydáním ZP PP toto zadání určilo a je tedy na samých krajských ředitelstvích, popř. územních odborech, aby správnou aplikaci v místních podmínkách zajistila zejména řádným proškolením policistů odveleným k ostraze cel. Jak s výše uvedenými závěry naloží jednotliví policisté či útvary, ukáží až další návštěvy veřejného ochránce práv v policejních celách.

Více informací o činnosti veřejného ochránce práv naleznete na internetových stránkách www.ochrance.cz. Konkrétní zjištění ochránce, včetně přehledu dosud navštívených policejních cel, naleznete v sekci „Ochrana osob omezených na svobodě“.

Mgr. Ondřej VALA
Kancelář veřejného ochránce práv
Sdělení Ministerstva zahraničních věcí
č. 78/2006 Sb. ms.

POŘÁDKOVÉ JEDNOTKY POLICIE ČR A DAV – psychologické souvislosti zákroku

Policie České republiky je bezpečnostní sbor, jehož hlavním úkolem je zabezpečování a dohled nad dodržováním veřejného pořádku a v případě jeho narušení sjednání obnovy. Činnosti s tímto úkolem spojené provádí v rámci výkonu služby každý policista, ale pro náročnější případy má policie k dispozici vycvičené specialisty. Těmi jsou pořádkové jednotky (PJ) krajských ředitelství (včetně pořádkových jednotek územních odborů policie) a speciální pořádkové jednotky (v současné době fungující pouze v Praze a Brně), které jsou nasazovány v situacích, kdy dochází k seskupení většího množství osob a kde je nebezpečí vzniku davového chování. V České republice jsou pořádkové jednotky využívány zejména v případech fotbalových utkání, demonstrací nebo masovějších hudebních produkcí.

Příslušníci těchto jednotek bývají považováni za profesionály a jedny z nejtvrdějších v řadách policie. Média ale mívají ve zvyku jejich postup často popisovat jako neadekvátní, příliš agresivní a neprofesionální. Snahou tohoto článku je nabídnout pohled na práci pořádkových jednotek tzv. zevnitř, z druhé strany. Prožívání policistů a okolností zákroků nejsou příliš známé. Zjednodušující pohled médií je třeba korigovat a poukázat na

mnohé důležité aspekty zákroku pořádkových jednotek. Teprve po seznámení se s těmito aspekty je možné policisty spravedlivě soudit. Situace, do kterých se tyto policisté dostávají, bývají často velmi náročné.

V loňském roce se díky výzkumu v rámci diplomové práce podařilo získat přímo od policistů pořádkových jednotek (SPJ Praha, SPJ Brno a PJ Jablonec n. Nisou) velmi cenné a zajímavé informace, které bychom rádi v tomto článku prezentovali. Týkají se především okolností zákroku z pohledu policisty pořádkové jednotky.

DAVOVÉ CHOVÁNÍ

K jednomu jevu se ve společenských vědách obvykle vyskytuje několik teorií a přístupů, z nichž každý nabízí jiné vysvětlení. Ne jinak je tomu i v případě davu a davového chování.

Nejznámějším vědcem, který se zabýval davovým chováním, je bezpochyby Gustave Le Bon (Le Bon, 1994). Podle něho je dav iracionální. Je charakterizován **anonymitou**, **duševní nákazou** a **sugestibilitou**. V davu se u jedince snižuje kontrola nad pudy, které by normálně potlačil, necítí zodpovědnost, jež normálně projevy pudů brzdí. Člověk se v davu stává automa-

tem, bez schopnosti volného jednání a přetavuje se v pudovou, divokou bytost. **Vlastnostmi davů jsou impulsivnost, proměnlivost, dráždivost, neschopnost rozumně uvažovat, nedostatek soudnosti a kritického ducha, přehánění emocí.** Dav je veden nevědomím, kdy různé popudy mohou být tak silné, že před nimi zmizí i pud sebezáchovy.

Naproti tomu Gabriel Tarde (cit. podle Keller, 2004, s. 168) tvrdil, že **racionalita jedinců se v davu neztrácí.** Dochází k jevům, jako je napodobování určitých vzorců chování a přizpůsobení se tomu, co je pozorováno u jedinců v okolí. Specificky významné postavení má v davu vůdce, který předkládá atraktivní ideje a vzorce chování, jež členové napodobují, následují vůdce. Členové davu ve své průměrnosti zvýšeně reagují na výjimečné jedince, napodobují je a řídí se tak jejich idejemi.

Philip Zimbardo (cit. podle Hayes, 1998, s.130) zase uvádí, že lidé v davu prožívají tzv. **deindividuaci** – ztrácí osobní identitu, identifikují se s davem, neřídí se svým svědomím, tedy se mohou chovat krutěji a útočněji než jako samostatní jedinci.

Současným významným autorem, který poukazuje na pozitivní aspekt davových událostí a varuje před zveličováním negativnosti těchto událostí, je Angličan Stephen Reicher. Tento autor se navíc staví velmi kriticky ke konceptu deindividuace. Jedinec podle něj neztrácí v davu identitu, jen ji posouvá směrem ke své skupině. Reicher vysvětluje davové chování na základě konceptu **sociální identity**. Společně s ním jeho krajan Drury (Drury, J., Reicher, S. 2000) tvrdí, že nemůžeme obecně patologizovat davové chování, kritizovat můžeme až konkrétní praktiky davu. Pokud bude davové chování a priori bráno za patologické, pak tím vyloučíme možnost, že může přinést také něco pozitivního společnosti (jako např. Sametovou revoluci v Československu). Drury také nesouhlasí se zdůrazňováním iracionalitou davu, trvá na tom, že sami lidé v davu se vnímají velmi racionálně).

V České republice se problematikou davového chování zabýval Oldřich Mikšík. Uvádí, že působením psychické zátěže hromadné povahy vzniká hromadné chování. Hromadné chování vnímá jako specifický typ sociálního chování, který se rozvíjí pod emocienním tlakem situace. U osob se rozvíjí hromadná psychická nákaza a převládá u nich síla sdíleného prožitku nad samostatným racionálním uvažováním (Mikšík, 2005). Jevy řadí na **spontánní jevy hromadné nákazy** (tam patří **panikaření, šeptanda a spuštění primitivního sociálního chování**) a **jevy hromadných erupcí impulsivního chování** (zde se může vyskytovat panika, výbuch agrese a masová hysterie).

SPECIFICKÉ PŘÍPADY DAVOVÉHO CHOVÁNÍ VÝZNAMNÉ Z POHLEDU POLICIE

Situace s nebezpečím vzniku davového chování, které vyžadují zvýšenou pozornost pořádkových jednotek, bychom mohli kategorizovat do tří skupin. V České republice jsou z hlediska četnosti zákroků zřejmě na prvním místě opatření v souvislosti s **fotbalovými zápasy** (v Praze i hokejovými). Eskalace násilí a narušení veřejného pořádku se často objevují také u různých **demonstrací**. V neposlední řadě jsou pořádkové jednotky nasazovány při **masových hudebních produkcích**, kam bychom mohli zařadit především médii bedlivě sledované Czechteky.

Mezi základní úkoly pořádkových jednotek, které vyplývají ze ZP PP č. 154/2003, patří ochrana bezpečnosti osob a majetku, spolupůsobení při zajišťování veřejného pořádku a bezpečnosti, provádění bezprostředních opatření k jejich obnově v případě jejich narušení, podílení se na výkonu služby v případě mimořádných událostí, sportovních a kulturních akcí, posilování výkonu hlídkové služby, vyžaduje-li to bezpečnostní situace nebo bezpečnostní opatření.

V Evropě existuje mnoho přístupů policie k dohledu nad veřejným pořádkem. V zásadě se dají rozlišit dva styly – donu-

covací (coercive) a styl shody (consensual). **Donucovací styl** lze charakterizovat velkou viditelností pořádkových jednotek a jejich brzkým nasazením (v polovojenském stylu). Oproti tomu se **styl shody** vyznačuje vyjednáváním, nenásilnou intervencí a komunikací, předcházející vlastnímu nasazení pořádkových jednotek. Máme k dispozici málo výzkumů na to, aby- chom mohli říci, který z těchto stylů je lepší, proto je většinou záležitostí té konkrétní policie a jejich zkušeností, jaký postup zvolí (Stott, Adang, 2003).

Davové chování se objeví s větší pravděpodobností, když policie používá taktiku „command and control“ (velet a kontrolovat). Policejní složky zastrašováním, projevováním nulové tolerance nebo eskalací síly (často s nasazením velkého počtu ozbrojených policistů) vlastně podporují skupiny, kterým je blízké násilí v jejich činnosti. Následně pak totiž ti jedinci, kteří původně nechťeli jít proti policii a neuznávali postup těchto násilných skupin, začnou respektovat tyto provokatéry a rozhodnou se pro jiný (nepřátelský) postoj k policii. Tento policejní styl (command and control) tak vlastně pomáhá násilným skupinám zvýšit svůj vliv, který by možná bez přítomnosti takového policejního postupu neměly. K tomu se váže fakt, že pokud je policejní styl spíše postaven na vyjednávání, dochází k redukci násilí, protože skupiny, které násilí podporují a vyvolávají, nezískávají takovou sílu od ostatních členů uskupení, jako v případě polovojenského policejního přístupu (Stott et al., 2008). Policisté by se měli více zaměřit na porozumění jednotlivým skupinám v davu, měli by rozlišit záměry jednotlivých skupin a podle toho rozhodnout, zda se jedná o záměry nezákonné (potom by bylo třeba zakročit), nebo o záměry zákonné (v takovém případě je tolerovat a nezakročit) (Reicher, Stott, Cronin, Adang, 2004).

ANTIKONFLIKTNÍ TÝM

Ačkoliv je Policie ČR primárně represivní složka, činí i vstřícné kroky ve smyslu preventivního působení. Jedním z nich je i vznik a působení antikonfliktních týmů. Tyto týmy mají za úkol podílet se na akcích s účastí většího počtu osob, kde hrozí riziko narušení veřejného pořádku, a tam se snažit předějit konfliktu přítomných skupin a demonstraci síly služebním zákrokem (zákrokem pod jednotným velením, který provádí pořádkové jednotky).

Myšlenka zřízení antikonfliktních týmů (AKT) byla inspirována zahraničními zkušenostmi. P ČR spolupracovala v této oblasti především s Německem. V roce 2006 se AKT prvně ustanovily ve třech krajích – Severočeském, Západočeském a Severomoravském. Vzhledem k pozitivním zkušenostem vznikly AKT postupem času po celé republice.

Členové AKT se prostřednictvím komunikace snaží předcházet agresivnímu jednání osob. Orientují se na cílové skupiny účastníků akce nebo shromáždění, na místní obyvatelstvo, diváky a zástupce sdělovacích prostředků. V rámci rozhovorů intenzivně vysvětlují smysl a účel příslušných policejních opatření a v případě potřeby diskutují s občany i o blízkých oblastech problémů. Účastníky akce nebo shromáždění upozorňují na zákonné povinnosti policie v případě páchání protiprávního jednání.

ZÁTĚŽOVÁ SITUACE (STRES)

Stres působí na jedince na obou stranách, to je jak na policisty, tak na účastníky hromadných akcí. Z pohledu policejní psychologie (Čírtková, 2006) se za konfliktogenní prvky považují obecně aspekty pracovní role policisty, jakým jsou: **moment výkonné moci** (policie má oprávnění usměrňovat chování občanů podle práva, ale ne vždy občané povinnosti vyplývající ze zákona respektují), **sociální stereotyp o policii jako zdroji nepříjemností** (policie ovlivňuje chování občanů již pouhou svou přítomností, evokuje obavy z možných důsledků jednání, vzbuzuje strach, ten může vyvolávat útek ze situace nebo také

útok), **moment frustrace vyvolané policejním jednáním** (policisté často působí jako frustrátoři, protože se stávají činitelem omezujícím možnosti dosáhnout stanovených cílů), **psychologický efekt ozbrojení policisty** (za určitých okolností může nápadné nošení zbraně vyvolávat agresivní projevy), **psychologický efekt policejního stejnokroje** (vnímání uniformy závisí na konkrétním prostředí, uniforma však častou spouští jevy popsané výše).

Z pohledu policistů existují také mnohé stresory, specificky u pořádkových jednotek. Podle Spurného a Matouškové (2005) je představují: nedostatek informací, protichůdné informace (pokyny), opožděné reakce na změny situace ze strany velení zákroku. Dalšími stresory mohou být podle Budáka (2007): násilné jednání účastníků davu, použití donucovacích prostředků, nedostatek informací o situaci, rychlé změny situace, pocit ohrožení vlastní osoby, zranění kolegů, pocit ohrožení kolegů, zranění účastníka davu, dlouhé čekání, pocit vlastní nepřipravenosti, „povinnost“ zvládnout zákrok, představa negativních následků, přítomnost masmédií, přítomnost frustrujících činitelů (hlad, žízeň, horko, ústroj), provokace účastníků davu (skandování hanlivých výrazů, urážek, zesměšňování, házení různých předmětů, např. dlažební kostky, kameny, láhve).

Někdy dochází při zákrocích pořádkových jednotek k situacím, které bychom mohli popsat slovy **nepřiměřené agresivní jednání policistů**. Sami policisté považují za příčiny tohoto jednání na prvním místě špatné, nejasné velení (nekompetenci velitelů, neprofesionalitu, zmatenost...), dále negativní osobnostní dispozice (agresivní povaha, psychická nevyzrálость, individuální problémy...), na třetím místě zvyšování sebevědomí, nadřazenost (demonstrace síly, arogance, frajerství...), na čtvrtém nepřipravenost (nedostatečný výcvik, psychologická příprava...) a další (postupně: neprofesionalita, agrese účastníků, selhání jedince v situaci, stres obecně, nedostatek informací, frustrující činitelé...). (Budák, 2007)

TÉMATÁ DISKUSE SE ČLENY POŘÁDKOVÝCH JEDNOTEK A SOUHRN ZJIŠTĚNÉHO

V roce 2009 se uskutečnil v rámci diplomové práce na Filozofické fakultě UK (Jungwirthová, 2009) výzkum, jehož hlavními tematickými okruhy byly:

- práce u pořádkové jednotky (běžný den, výcvikový den, den, kdy se jede na opatření),
- opatření/zákroky (typy opatření, jaké nejčastěji, co měli za příjemné/nepříjemné zákroky, proti jakým skupinám zakročují),
- stresory při zákrocích (jaké jsou nejvýznamnější, jaký mají vliv na jedince, na zákrok),
- ostatní činitelé při zákroku (jací to jsou, pokud jsou to policejní složky, jak spolupracují, co o nich soudí, jak ovlivňují jejich zákrok),
- příčiny agresivního, nepřiměřeného zákroku policisty (subjektivní hodnocení, jaké jsou názory účastníků, jaké s tím mají zkušenosti)

Zde nyní nabízíme stručně shrnuté výsledky společně s vybranými přímými citacemi policistů.

Během běžného dne u PJ, kdy nejsou policisté nikde na opatření, se především cvičí, a to zlepšuje secvičení jednotky, taktiku zákroků, buduje se fyzická kondice, pečují se o svěřené prostředky, někdy se provádí i teoretická příprava. Výcvik mají policisté velmi rádi, někdy i raději než samotné opatření, protože tam mnoho času tráví čekáním, a to nevnímají jako efektivní využití času.

To, na jaký typ opatření se jede, proti komu se bude zakročovat, je policistům vesměs jedno. Pokud by si měli vybrat, tak

raději fotbaloví fanoušci než hokejoví, protože hokejoví jsou moc klidní; raději skiny než anarchisty, protože skiny si většinou nestěžují na postup policie. Jako nejhorší vnímají zákroky proti „smažkám“, např. při streetparty nebo na Czechtecích, protože při takových zákrocích panuje velký chaos. Policisté PJ si jsou vědomi politického vlivu na to, proti komu a zda vůbec se zakročí. Jsou ale zvyklí poslouchat rozkazy a ačkoliv se s rozhodnutím ne vždy ztotožňují, jsou profesionálové a chovají se podle toho – rozkazy uposlechnou.

Na otázku, co upřednostňují, jestli mají něco raději, přišla většinou odpověď, že je jim to jedno. „*To máte jako ptát se popeláře, jestli radši vykládá popelnici nebo kontejner, pro nás je to rutina.*“ Přiznali ale, že každý typ opatření má svá specifika a také to, že „...*co může zezáátku vypadat nezáživně, může být nakonec zajímavé. Ačkoliv ve finále je to vždycky stejné.*“

Policisté PJ jsou rádi, když na opatření dojde k zákroku, protože se něco děje a není to jen o nudě a čekání. Každý zákrok je jiný, ale má podobný rámec průběhu – instruktáž, čekání, v první fázi vzrušení, pak útlum a nakonec akce („hrr na ně“). Často se při opatření jedná o demonstraci síly (policisté někdy stojí v protiúderovém kompletu), což je možná důležité, ale velmi vyčerpávající.

Mottem této kategorie by mohl být výrok jednoho policisty: „*Čeká se, aby se spěchalo, a spěchá se, aby se čekalo.*“

Problémy PJ tkví v nedostatečném výcviku, v tom, že ne všichni zařazení lidé jsou dostatečně kvalitní, ve velké fluktuaci a u krajských resp. okresních jednotek v tom, že policisté tzv. „sedí na dvou židlích“, protože jejich prací není jen PJ, ale i práce na obvodním oddělení.

Vztahy v PJ jsou ve velké míře dobré, hovoří o dobrém kolektivu, o vzájemné důvěře a hluboké vzájemné znalosti, což má pozitivní vliv na provedení zákroku.

Dobré vztahy a důvěra jsou v takové bojové jednotce velmi potřebné, protože v ostrých zákrocích si „...*musíme krýt záda, spoléhat jeden na druhého a být jako ti mušketýři – jeden za všechny, všichni za jednoho.*“

Mezi ostatní činitele přítomné při zákroku patří jiné policejní složky, média, občané, bezpečnostní agentury, pořadatelé a další. Někteří představují pro policisty také významné stresory. S mnoha policejními složkami PJ spolupracují, ale vnímají někdy tuto spolupráci jako nedostatečnou a byli by rádi, kdyby byla větší, protože by to pak mohlo pozitivně ovlivnit průběh zákroku.

Ve směru k AKT mají celkově rozporuplné pocity. „*Cíl máme asi stejný, ale jedem po úplně jiný koleji.*“

Jako poslední uveďme důvody selhání policistů při zákroku, jak na to nahlíží policisté PJ sami. Neadekvátní agresivní zákrok, který je nepřiměřený, je většinou věcí jednotlivců, ne celé jednotky. Hlavní důvody těchto excesů vidí sami policisté v tom, že se objevuje strach o vlastní život, o život kolegů nebo dojde ke zranění kolegy. Vliv mají také nedostatečné osobnostní vlohy a příliš mnoho negativních stresorů najednou. K excesům dochází také proto, že se někteří policisté chtějí předvést nebo potřebují uvolnit ventil svému naakumulovanému napětí.

„*Více faktorů, vše se nakupí, pak hladina přeteče, poslední kapička kápně a pak už stačí jen malinko a policisté vytečou.*“ „...*navíc, dlouhé čekání je opravdu strašně únavné. Po deseti hodinách čekání už prostě lidé nereagují zcela standardně.*“

ZÁVĚR

V tomto článku jsme se snažili popsat základní teoretické koncepty týkající se davového chování a shrnout výstupy výzkumu, který nastiňuje pohled policistů pořádkových jednotek na zákrok a celkově na práci v jednotce. Zákroky pořádkových jednotek jsou náročnou záležitostí se složitým pozadím, do kterého není možné běžně nahlédnout. Tento článek takovýto nový pohled částečně nabízí.

POUŽITÁ LITERATURA:

- BUDÁK, R. *Agresivní jednání policistů při zákrocích proti davům*. Praha: Policejní akademie České republiky. Katedra společenských věd, 2007. 92 s. Vedoucí diplomové práce Joža Spurný.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 309 s. ISBN 80-86898-73-3.
- DRURY, J., REICHER, S. 2000. Collective Action and Psychological chase: The emergence of new social identities. *British Journal of Social Psychology*, Vol. 39, pp. 579-604, ISSN 0144-6665.
- JUNGWIRTOVÁ, J. *Psychologické aspekty zákroku pořádkových jednotek Policie České republiky*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Katedra psychologie, 2009. 136 s. vedoucí diplomové práce Ivan Slaměník.
- HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. Translated by I. Štěpaníková. 3. vyd. Praha: Portál, 2003. 165 s. Translation of: Principles of social psychology. ISBN 80-7178-763-9.
- KELLER, J. *Dějiny klasické sociologie*. 1. vyd. Praha: Slon, 2004. 529 s. ISBN 80-86429-34-2.
- LE BON, G. *Psychologie davu*. Translated by L. K. Hofman, Z. Ullrich, edited by P. Turek. Praha: Kra, 1994. 159 s. Translation of: La psychologie des foules. ISBN 80-90157-8-3.
- MATOUŠKOVÁ, I., SPURNÝ, J., *Komunikačně náročné situace v policejní praxi*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. 159 s. ISBN 80-86898-37-7.
- MIKŠÍK, O. *Hromadné psychické jevy: Psychologie hromadného chování*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 269 s. ISBN 80-246-0930-4.
- REICHER, S., STOTT, C., CRONIN, P., ADANG, O. 2004. An integrated approach to crowd psychology and public order policing. *Policing*, 2004, Vol. 27, No. 4, pp. 558-572. ISSN 1752-4512.
- STOTT, C. ADANG, O., LIVINGSTONE, A., SCHREIBER, M. 2008. Tackling Football Hooliganism: A Quantitative Study of Public Order, Policing and Crowd Psychology. *Psychology, Public Policy, and Law*, 2008, Vol. 14, No. 2, pp. 115-141. ISSN 1076-8971.

Kpt. Mgr. Bc. Jana JUNGWIRTOVÁ

NĚKOLIK POZNÁMEK k přezkumu blokových pokut uložených za dopravní přestupky

Jelikož se na naši katedru v nedávné době obrátilo několik vašich kolegů s dotazy, které se týkaly problematiky přezkoumání blokových pokut ukládaných za bodově hodnocené dopravní přestupky a jednalo se o otázky poměrně zajímavé a praktické, které, jak jsme později zjistili, nejsou v praxi ani nikterak ojedinělé, rozhodli jsme se na ně odpovědět i touto formou.

Předtím než přistoupíme k samotnému rozboru problémových situací, považujeme za potřebné učinit na úvod alespoň několik teoretických poznámek k samotné povaze a způsobu vedení přezkumného řízení.

Právní úprava přezkumného řízení je obsažena v § 94 a násl. správního řádu (dále jen „SŘ“). Přezkumné řízení se tradičně řadí mezi mimořádné opravné prostředky. V pravém slova smyslu však jde spíše o dozorčí prostředek, neboť přezkumné řízení je řízením vedeným toliko z moci úřední. V ustanovení § 94 odst. 1 se výslovně uvádí, že *podnět účastníka k provedení přezkumného řízení není návrhem na zahájení řízení*. Samotným podáním podnětu tak není ještě přezkumné řízení zahájeno. **K zahájení řízení dochází teprve na základě úkonu správního orgánu, kterým je usnesení o zahájení přezkumného řízení.**

Na úseku Policie ČR, příp. obecní policie, se v tomto řízení přezkoumávají převážně rozhodnutí o uložení blokové pokuty.

K provedení přezkumného řízení je podle § 95 odst. 1 SŘ věcně příslušný nadřízený správní orgán orgánu, který rozhodnutí vydal. **Tímto je, pokud jde o blokovou pokutu uloženou za dopravní přestupek příslušníkem Policie ČR, krajské ředitelství policie (bližší podrobnosti upravuje organizační řád), a pokud jde o pokutu uloženou strážníkem**

obecní policie je to krajský úřad, v hlavním městě Praze pak příslušné ministerstvo.

Podle § 95 odst. 2 SŘ může přezkumné řízení provést správní orgán, který rozhodnutí vydal, za splnění následujících podmínek:

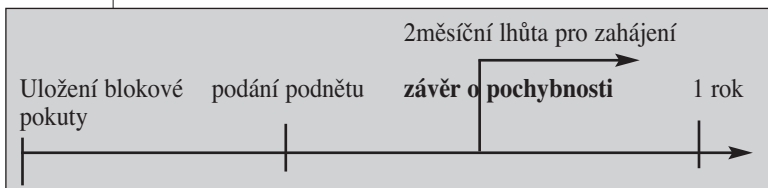
- 1) podnět k přezkumnému řízení dal účastník,
- 2) správní orgán plně vyhoví účastníkovi, který podnět uplatnil,
- 3) nebyla tím způsobena újma žádnému jinému účastníkovi,

ledaže s tím všichni, jichž se to týká, vyslovili souhlas.

Jinak věc předá k provedení přezkumného řízení nadřízenému správnímu orgánu.

Postup podle tohoto ustanovení se z pohledu policejní praxe jeví vhodný pouze v těch případech, kdy k pochybení v blokovém řízení skutečně došlo (nezákonnost je zřejmá). Příslušným orgánem je tu, hovoříme-li o blokových pokutách za dopravní přestupky, vedoucí místního/obvodního oddělení (jde o rozhodování v prvním stupni řízení, tj. na úseku územního odboru). Pokud považujete argumentaci účastníka za lichou či účelovou nelze než věc s Vaším stanoviskem a spisovým materiálem předat nadřízenému orgánu. **V žádném případě nelze na této úrovni rozhodnout o tom, že pro přezkoumání rozhodnutí nejsou důvody. Toto rozhodnutí přísluší pouze nadřízenému orgánu.**

Podle § 96 odst. 1 SŘ lze usnesení o zahájení přezkumného

řízení vydat nejdéle do dvou měsíců ode dne, kdy se příslušný správní orgán o důvodu zahájení přezkumného řízení dozvěděl, nejpozději však do jednoho roku od právní moci rozhodnutí ve věci. (*Tabulka na straně X dole*)

Z uvedeného je patrné, že **dvouměsíční lhůta pro zahájení přezkumného řízení není spjata s okamžikem podání podnětu**, ale teprve s okamžikem, kdy se správní orgán o důvodu zahájení dozvěděl, tj. s okamžikem, kdy dospěl k závěru, že tu pochybnosti o zákonnosti uložené pokuty skutečně existují (jde o důvodnou pochybnost, nikoli jistotu).

Lhůta pro učinění tohoto závěru není zákonem stanovena. **V žádném případě však nelze v praxi postupovat tak, že by učinění tohoto závěru bylo oddalováno a v podstatě se čekalo na uplynutí jednoleté prekluzivní lhůty. Uvedené jednání by bylo možné hodnotit jako nesprávný úřední postup.** Lze tedy doporučit, aby k tomuto rozhodnutí došlo v přiměřené lhůtě – např. 30 dní od podání podnětu.

Pokud (nadržený) správní orgán neshledá důvody pro zahájení přezkumného řízení, sdělí (forma sdělení nikoli rozhodnutí!) tuto skutečnost podateli s uvedením důvodů do 30 dnů ode dne, kdy k tomuto závěru dospěl. Je třeba upozornit, že **tuto povinnost má správní orgán i v případě, že o to účastník ve svém podnětu nepožádal. Jedná se zákonnou povinnost.**

V opačném případě vydá do dvou měsíců usnesení o zahájení přezkumného řízení, neuplynula-li objektivní lhůta jednoho roku, a toto usnesení doručí účastníkovi řízení.

Jestliže správní orgán po zahájení přezkumného řízení zjistí, že právní předpis porušen nebyl, řízení usnesením zastaví. Toto usnesení se pouze poznámává do spisu. Proti tomuto usnesení není přípustný řádný opravný prostředek.

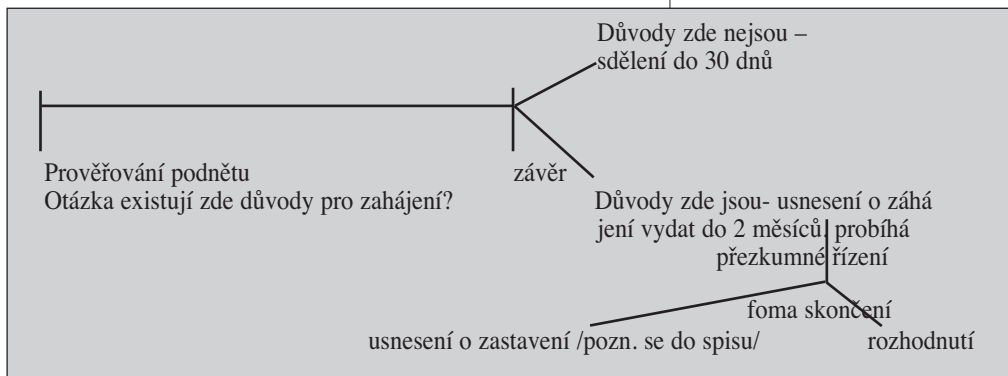
V opačném případě rozhodnutí zruší nebo změní, popř. zruší a věc vrátí. **Takovéto rozhodnutí nelze vydat po uplynutí 15 měsíců od právní moci přezkoumávaného rozhodnutí. Po uplynutí této lhůty nezbyvá než přezkumné řízení usnesením zastavit.** Pokud hovoříme o blokových pokutách, při jejichž uložení došlo k porušení zákona, přichází v úvahu nejspíše pouze zrušení rozhodnutí o uložení blokové pokutě. Vracení věci bude zpravidla z povahy věci vyloučeno.

hla 12 bodů a osobu vyzval k odevzdání řidičského průkazu, neboť došlo k pozbytí řidičského oprávnění ze zákona. Osoba v reakci na tuto skutečnost podává podnět k přezkumnému řízení, v němž namítá, že se ona přestupku nedopustila, že se za ni pravděpodobně někdo vydával. V některých případech dále podpůrně argumentuje i tím, že blok na pokutu na místě zaplacenou nepodepsala.

V těchto případech v rámci přezkumného řízení orgán, který rozhodl o uložení pokutě, zpravidla věc předá se svým stanoviskem a spisovým materiálem nadřízenému úřadu. Ten však v praxi velmi často blokovou pokutu skutečně zruší (ne vždy však pro tento postup důvody skutečně existují). **Lze se tak setkat s případy, kdy jsou rušeny i zákonně uložené blokové pokuty.** K této problematice lze uvést:

1) Předně je třeba podotknout, že jak Policie ČR, tak obecní policie ověřuje totožnost osob při projednávání dopravních přestupků zpravidla na základě předložení dvou dokladů totožnosti (občanského a řidičského průkazu). **Chyba při ověření totožnosti je tak vysoce nepravděpodobná.*)** V přezkumném řízení tak bude záležet především na kvalitě zadokumentování přestupku. Vhodné se jeví dokumentovat i čísla dokladů, podle kterých byla osoba ztotožněna, k tomu však v praxi zpravidla dochází. Dále lze uvést, že v případě potřeby zajistí orgán, jenž vede přezkumné řízení, vyjádření účastníků a správních orgánů, které řízení prováděly. **K problematice věrohodnosti zasahujícího policisty jako svědka lze odkázat na rozsudek NSS 4 As 19/2007 – 114 ze dne 27. 9. 2007: „K osobě policisty a tím i věrohodnosti jeho výpovědi Nejvyšší správní soud dodává, že nemá důvodu pochybovat o pravdivosti jeho tvrzení, neboť na rozdíl od stěžovatele neměl policista na věci a jejím výsledku jakýkoli zájem, vykonával jen svoji služební povinnost, při níž je vázán závazkem, aby případný zásah do práv a svobod osob, jímž by v souvislosti s jeho činností mohla vzniknout újma, nepřekročil míru nezbytnou k dosažení účelu sledovaného služebním zákrokem nebo úkonem; nebyl zjištěn žádný důvod, pro který by policista v této věci uvedené zásady překročil. Nebyla proto shledána důvodnou námitka stěžovatele, že správní orgány i krajský soud vycházely v dané věci z „trojjediného zdroje“, jímž bylo „Oznámení přestupku“, úřední záznam a svědecká výpověď téhož policisty. Ostatně s ohledem na povahu věci se jiný v úvahu přicházející důkaz nenabízí.“**

V případech rozporů ve výpovědích policistů pak na rozsudek NSS 6 As 47/2005–84 ze dne 25. 7. 2006: „...existence rozporů mezi jednotlivými důkazy není neobvyklá, přičemž v takové situaci je

Dotazy Vašich kolegů se týkaly především níže popsané situace:

Osoba XY spáchala bodovaný dopravní přestupek (např. vjela do jednosměrky). S vyřízením věci v blokovém řízení souhlasila a pokutu na místě zaplatila. Policie ČR, příp. obecní policie následně přestupek oznámila příslušnému úřadu k zápisu bodů do karty řidiče. Tento zjistil, že daná osoba tímto přestupkem dosá-

správní orgán povinen důkazní postup řádně popsat a logicky i věcně přesvědčivě odůvodnit, jakým způsobem se s těmito rozporů vypořádal a z jakých důvodů uvěřil jedné ze vzájemně protichůdných skutkových verzí. Posouzením postupu správních orgánů se žalobní námitkou zabíral i krajský soud; neshledal na jejich hodnocení žádné takové pochybení, jež by umožňovalo vyslovit závěr, že nelze jednoznačně určit, která

*) Neodpustíme si však poznámku, že se jsou bohužel známy i případy, ve kterých k omylu v totožnosti skutečně došlo, současně však poznamenáváme, že se nejednalo o dopravní přestupky. Pochybení v nám známých případech spočívalo ve skutečnosti, že se příslušné orgány při ověřování totožnosti v některých případech, zejména v souvislosti s projednáváním majetkových přestupků či přestupků proti veřejnému pořádku, spokojily s uvedením určitých údajů – např. jméno matky za svobodna, rodné číslo, adresa apod. Totožnost tak nebyla ověřována na základě podoby. Zpravidla se jednalo o případy, které policejní orgán následně oznamoval příslušnému obecnímu úřadu. Ten poté zjistil, že osoba, kterou jste označili za pachatele přestupku, byla v době spáchání přestupku např. ve výkonu trestu, v léčebném ústavu (tj. prokazatelně na jiném místě).

z variant skutkového stavu odpovídá skutečnosti, naopak potvrdil závěry žalovaného, že hodnověrnějšími se jeví výpovědi policistů podpořené oznámením o přestupku.“

Jelikož v případě přezkumu blokových pokut přicházejí zpravidla v úvahu, vedle posouzení spisového materiálu, jako podklady pro rozhodnutí pouze výpovědi osob, lze výše uvedené aplikovat i na jiné případy (např. argumentace nedostačného poučení o důsledcích souhlasu).

2) Podepsání bloku na pokutu na místě zaplacenou pachatelem není podmínkou pro projednání přestupku v blokovém řízení. Zákon o přestupcích hovoří výslovně o spolehlivě zjištěném skutkovém stavu věci a ochotě pokutu zaplatit. **Osoba nepodepisuje, že s něčím souhlasí. Souhlas je zde vyjádřen ochotou zaplatit, nikoli podepsáním bloku.** Pokud tedy osoba obviněná z přestupku blokovou pokutu zaplatila, přestože samotný blok nepodepsala, vyjádřila tak tím i svůj souhlas s projednáním věci v blokovém řízení. Samotné nepodepsání bloku v případě zaplacení pokuty, nelze vykládat jako vyjádření nesouhlasu. Lze konstatovat, že procesní hlediska nemožnou převážít hlediska materiální, tedy skutkový stav věci a fakt, že pokuta byla zaplacená.

S ohledem na výše uvedené tak lze postulovat, že k rušení blokových pokut by mělo být přístupováno skutečně jen a pouze v těch případech, kdy ve věci existují důvodné pochybnosti. Do jisté míry tak bude vždy záležet i na schopnosti stěžovatele arguovat. Nicméně samotné nepodepsání pokutového bloku a tvrzení, že daná osoba přestupek nespáchala, by nemělo obstát, pokud byl přestupek této osoby řádně zdokumentován a v případných výpovědích policistů by nebyly zřejmé rozpory.

S ohledem na stávající situaci (zejména nárůst počtu obdobných případů), se stále aktuálnější jeví doporučení, aby příslušné orgány pomocí záznamové techniky dokumentovaly průběh blokového řízení.

Dalším problémem, na který bychom v tomto příspěvku rádi upozornili a který opět vyvstává v souvislosti s bodovým hodnocením a následným pozbytím řidičského oprávnění, jsou případy, kdy podnět k přezkumnému řízení podává úřad zaznamenávající body. Pro přiblížení problému lze uvést následující skutkový děj:

Osoba XY pozbyla 15. ledna v důsledku dosažení 12 trestných bodů v kartě řidiče řidičské oprávnění. Do pěti dnů od doručení výzvy byla povinna odevzdat řidičský průkaz. Tuto povinnost však nesplnila. Dne 5. února spáchala dopravní přestupek dle § 22 odst. 1 písm. f) bod 4 (překročení rychlosti v obci o méně než 20 km/h). Policista na místě neověřoval (což měl), zda tato osoba nepozbyla řidičského oprávnění, protože ta se mu prokázala řidičským průkazem. Jelikož se jednalo o věc, kterou lze vyřešit v blokovém řízení, pachatel souhlasil a byl ochoten pokutu zaplatit, uložil policista pachateli blokovou pokutu. Při následném zápisu bodů do karty řidiče však vyšlo najevo, že tato osoba již v době spáchání přestupku neměla řidičské oprávnění, v důsledku čehož ji nejenom že nelze body za překročení rychlosti připsat (systém to nepovolí), ale ani věc neměla a předně nemohla být řešena v blokovém řízení, neboť pokud by policista na místě zjistil, že osoba již pozbyla řidičské oprávnění, musel by jednání pachatele oznámit (podle našeho názoru) příslušnému orgánu pro podezření ze spáchání přestupku dle § 22 odst. 1 písm. e) bod 1 zákona o přestupcích, neboť jde o přestupek, který nelze řešit v blokovém řízení. Na neprovedení lustrace, popř. chybu v lustraci lze nahlížet jako na nedostatečně zjištěný skutkový stav věci. Lze tak důvodně pochybovat o zákonnosti blokové pokuty. Nastíněné důvody jsou poté obsaženy i v podnětu adresovaném orgánu policie.

K této problematice zastáváme názor, že přestože lze v nastíněném případě pochybovat o zákonnosti uložené pokuty, nelze pravděpodobně s ohledem na ustanovení § 94 odst. 5 správního řádu přičítat pochybení správního orgánu k tíži pachatele. Domníváme se tak, že by přezkumné řízení v této věci mělo být zastaveno.

Za vhodné dále považujeme upozornit na to, že výše uvedené jednání pravděpodobně nelze kvalifikovat jako trestný čin maření

výkonu úředního rozhodnutí dle § 337 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku. V této souvislosti lze odkázat na publikaci „Trestní zákoník 2010, kde se v komentáři k předmětné skutkové podstatě uvádí: „.....nepůjde však o případ, kdy řidič dosáhne 12 bodů bodového hodnocení dle § 123a a násl. zák. č. 361/2000 Sb., kdy řidič podle § 123c odst. 3,5 zák. č. 361/2000 Sb. ztrácí odbornou způsobilost ze zákona a je toliko obecním úřadem obce s rozšířenou působností vyzván k odevzdání řidičského průkazu do 5 dnů od obdržení této výzvy (oznámení), byť jednotlivé body jsou mu odebrány konkrétními rozhodnutími, nikoli však s následkem pozbytí řidičského oprávnění, tento stav nastává ze zákona samého dosažením 12 bodů, nejde tedy o případ odnětí oprávnění na základě rozhodnutí správního orgánu. V tomto směru zatím není soudní praxe jednotná a věc bude nutno řešit stanoviskem či judikaturou Nejvyššího soudu ČR.“ V daném případě nelze pravděpodobně hovořit o naplnění skutkové podstaty daného trestného činu, neboť absentuje jeden ze znaků skutkové podstaty, a to existence vykonatelného rozhodnutí. Možnou právní kvalifikací je přestupek dle § 22 odst. 1 písm. e) bod 1 zákona o přestupcích.

S ohledem na zásadu ne bis in idem rozhodnutí o uložení blokové pokutě vytvořilo překážku věci rozhodnuté pro další přestupkové řízení, tj. pro projednání osoby za výše uvedený přestupek.

Související otázkou s vedením přezkumného řízení, která vyvstává na úseku Policie, je ta, zda postačuje vést spis v elektronické podobě, neboť veškeré potřebné údaje o uložení blokové pokutě (údaje o pachateli, popis skutku aj.) jsou evidovány v systému ETR. S tím souvisí i otázka nahlížení do el. spisu. V této souvislosti lze odkázat na stanovisko MV: „...Správní řád nerozlišuje, v jaké podobě (listinné nebo elektronické) je spis veden. Je-li veden v elektronické podobě, nahlíží se do takto vedeného spisu (není však vyloučeno pro účely nahlížení vytisknout spis nebo jeho části). Nahlížení do spisu v elektronické podobě není speciálně upraveno. Podmínky nahlížení do spisů vedených v digitální podobě se neliší od podmínek nahlížení do spisů vedených v listinné podobě, rozdíl je výlučně v nosiči dokumentu a prostředku, který umožňuje jeho zobrazení v uživatelsky čitelné podobě. Při nahlížení do spisu je třeba znemožnit přístup k jiným spisům (dokumentům), než které jsou vedeny ve spise, který je předmětem nahlížení, popř. vyloučit nahlížení do těch částí spisu, které jsou z nahlížení vyloučeny (§ 38 odst. 6 správního řádu). Elektronický systém spisové služby, který bude kompatibilní s požadavky národního standardu pro elektronické systémy spisové služby, bude umožňovat export spisu na zařízení, kde do něj oprávněná osoba bude moci nahlédnout. Národní standard pro elektronické systémy spisové služby upravuje tzv. redakci, což je úprava dokumentů zahrnující skrytí určitých informací v dokumentu (např. osobních údajů). V tomto případě není ovlivněn původní elektronický dokument, úprava redakcí se provádí v kopii elektronického dokumentu, která se označuje jako „výťah“.

S ohledem na výše uvedené se tak zdá být současný postup spočívající v „ad hoc tisku“ přípustný.

Seznam použitých pramenů a literatury:

Novotný, F., a kol.: *Trestní zákoník 2010*, Praha: Eurounion, s. r. o., 2010, 838 s.
Datové schránky a činnost správních orgánů, MV, duben 2010, zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů
zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, citované rozsudky jsou dostupné na www.nssoud.cz

JUDr. Zdeněk FIALA,

JUDr. Lydia OTTOVÁ

Katedra veřejné správy

Fakulta bezpečnostního managementu

Policejní akademie České republiky v Praze

JAK UMÍRAJÍ PODNIKATELÉ

(Úvod do seriálu)

Rozmach soukromého podnikání v tehdejší Československu po roce 1990 se odrazil i ve světě zločinu. Přibýly nové kriminálnícky fenty, přibýly klasické vraždy: věřitelů, fakturantů, konkurence, stejně jako vraždy na objednávku. Řadě těchto zločinů se bude věnovat náš nový seriál, který čtenáři naleznou v každém letošním čísle **Policisty** na str. 38–39.

KDYŽ MRTVÝ PROMLUVÍ

Na opuštěném parkovišti, v narůstající tmě říjnového večera, se rýsovala silueta muže. Držel v ruce pistoli a mířil na zrezivělou dopravní značku.

Prásk!

Navzdory hlasitému výstřelu nešlo přeslechnout náraz kulky o plech. Trefa! Muž se rozhlýkal šťastným smíchem.

Prásk! Další trefa!

Opodál budovy zrušeného motorestu bylo vidět zaparkované auto, u kterého postávali dva zasmušilí a znervóznělí muži.

„Na co čekáš?“ řekl nepřívětivě starší z nich. „Ten blázen dělá randál, že se sem za chvíli seběhne celý okolí.“

„Můžu za to, že mi pistole selhala?“ namítl jeho společník.

„Už je v pořádku. Dal jsem do ní nový náboje.“

Mladší z mužů uchopil pistoli se zjevnou neochotou.

Když udělal první krok směrem ke své oběti, ozvalo se za ním ještě varovně:

„Už žádný hlouposti, rozumíš? Nebo jsi skončil taky.“

Stál jsem na místě činu. Bylo tu pusto a prázdno. Všude kolem mě nevlídný konec léta. Pole. V pozadí pár zemědělských budov, ne nepodobných leteckým hangárům. A především odpadová jímka, obklopená kruhem plotu z drátěného pletiva.

Tady ho našli.

Stál jsem na bývalém parkovišti mezi Zámrskem a Vysokým Mýtem v ústeckoorlickém okrese. Automobilů tu kdysi jezdilo nepočítaně, vždyť hlavní silnice číslo třicet pět spojuje východočeskou metropoli s Moravou. Dokonce tu kdysi stál dřevěný motorest a výtvary místního kuchaře měly mezi profesionálními šoféry výtečnou pověst. Jenomže začátkem devadesátých let vznikla na dohled nová, širší a pohodlnější přeložka. Starý kus silnice dostal označení 35/I. Byla to vlastně cedulka na odsouzencův krk. Pouhých pár kilometrů nového asfaltu způsobilo, že motorest začal být pro kolemjedoucí řidiče z ruky.

Tržby prudce poklesly a provoz se přestal majitelům vyplácet. Konec. Zavíráme. Zaslepená okna motorestu a prázdné parkoviště brzy připomínaly vhodný exteriér pro nějaký horor. Nebo snad krimi?

Tady ho zabili.

Pro Zdeňka Strnada, řidiče firmy Agro Běstovice, bylo pondě-

lí 18. října 1993 zprvu běžným pracovním dnem. Nakládal na zdejší poli hnojivo a jeho vůz stál nedaleko polní jímky naplněné vodou.

Na hladině plavalo cosi bílého. Teprve po nějaké době si pan Strnad uvědomil, že ono *cosi* vypadá jako lidská záda a zadnice. „Upřímně řečeno, nechtělo se mi věřit vlastním očím. Proto jsem zašel za kolegou, který pracoval opodál. Svěřil jsem se mu, že mám asi halucinaci,“ vypověděl později do protokolu.

Nebyla to halucinace. Krátce po jedné hodině odpolední začala na místě pracovat policejní výjezdová skupina. Příslušná pasáž z textu ohledání místa nálezu říká:

„Odpadová jímka má průměr 4 m, je zaplněna vodou do výše 30 cm od horního okraje, okolí je porostlé suchou trávou, bodláky a jiným plevellem. Na pravé straně jímky leží na hladině nahé tělo, kolem pasu je lano o průměru asi 15 mm, jehož konec splývá pod hladinu. Tělo je v poloze obličejem dolů, když nad hladinu vyčnívají hýždě, část zad a temeno hlavy.“

Po vytažení nebožtíka z jímky bylo patrné, že jde o mrtvolu mužského pohlaví, kromě ponožek zcela nahou. Ohledávající lékař konstatoval, že ve výši jednoho centimetru nad boltcem levého ucha má mrtvý úhlednou díru po vstřelu.

Kriminalisté nechali odčerpat všechnu vodu z jímky. Na jejím dně našli poloosu k vozu Škoda 1203, korespondující s třímetrovým autolanem kolem pasu mrtvolky – lano mělo spolu se zátěží udržet mrtvolu pod hladinou a oddálit tak co nejvíc nález těla. Jenomže při vážení poloosy hnal neznámé hrobníky spěch a zátěž se brzy ze smyčky uvolnila...

Následujícího dne proběhla soudní pitva. Ta potvrdila, že střelný kanál prošel mozkem. Poranění hlavy vzniklo střelnou zbraní ráže nejspíš 7,62 nebo 7,65 mm, střelec stál na levé straně hlavy oběti. Bezprostřední příčinou smrti bylo zmoždění mozku při průstřelu hlavy. Ke smrti mohlo dojít v době 1–3 týdnů před nálezem těla...

Stará kriminalistická zkušenost říká, že objasnit vraždu bez zjištění totožnosti je takřka nemožné. „Mrtvý z jímky jako by nikomu nescházel,“ vzpomínal plukovník JUDr. Otto Křínka z tehdejšího KÚV v Hradci Králové. „Operativní pátrání nepřineslo žádný úspěšný poznatek, stejně tak zveřejnění fotografie obličeje zastřeleného muže v tisku. Nepomohla ani televizní relace *PACHATEL NEZNÁMÝ*, vysílaná v květnu 1994.“

Nic zásadního nepřinesla ani expertiza chrupu neztotožněného muže soudním znalcem v oboru stomatologie. Mrtvý muž byl pravděpodobně silný kuřák, o čemž svědčily výrazné hnědé povlaky zejména na ústních ploškách téměř všech horních zubů a dolních řezáků a špičáků. Podle stupně opotřebení (abrazie) skloviny i jiných znaků stomatolog odhadl věk neznámého na třetí decenium.

A to bylo na dlouhou dobu – pohřbu – vše.

Nikdo nemohl tušit, že v jedné východočeské perníkárně leží řadu měsíců živnostenský list podnikatele, který si chtěl z podniků odvézt na fakturu zboží, ale nikdy si už pro ně nepřišel.

Zasněženou krajinou broumovského výběžku se v únorové noci namáhavě prodíralo auto.

Ve voze seděli tři muži. Řidič s mužem na sedadle spolujezdce se polohlasem domlouvali romsky. Z jejich tváří se dalo vyčíst určité napětí. Ne snad, že by si toho třetí muž, *gadžo*, dokázal pro svou opilost všimnout.

„Co si to sakra pořád brebentíte?“, zachechtal se bělásek. „Radši mi řekněte, jestli tam budou taky nějaký děvky?“

„To víš, že jo. Dost chlastu i ženských,“ řekl řidič.

„Radši se na to pořádně napij,“ dodal druhý.

V tomhle ohledu nebylo třeba dvakrát muže na zadním sedadle pobízet. Vydutě si lokl z lahve darované zubrovky. „Nebojte, já vám za to koupím každému novou flašku.“

Když se nedočkal odpovědi, opilecky se urazil:

„Myslíte, že na to nemám? To byste koukali, co mám peněz! Všechno jsme vydělali s Fekem! Proto si mě taky váží... A všade se mnou posílá ochranku!“

Chvilí bylo zvláštní ticho.

„To víš, že jo,“ řekl pak muž za volantem.

Boha jeho, ten chlap je ale dilina, pomyslel si v duchu.

Jedeme ho zabít na Fekův rozkaz a on si myslí, že mu děláme ochranku!

Když projedete napříč Verněřovicemi v náhodském okrese – státní hranice s Polskem je na dohled – a necháte za sebou poslední stavení, zahlédnete na polní křižovatce boží muka. Kodrcovou jízdou pak dojedete do lesa, na jehož cípu vás čeká malý zázrak.

Nemám na mysli těch pár srubů či roubenou hájenku. Zcela nezvykle se tu tyčí i kostel, dnes už, pravda, dávno odsvěcený, a kaplička, ve které vyvěrá léčivá voda, schopná uzdravit nemocný zrak.

Zdá se vám to málo? Obyvatelé zdejšího letního dětského tábora *DUHA* si to možná mysleli a tak se rozhodli zpestřit si přírodní podmínky klasickou saunou vytápěnou dřívím z lesa. V neděli 3. července 1994, právě začínaly prázdniny, se zdálo být všechno v pořádku. Pouze v prostoru umývárky a sauny vydrželi jen ti nejotlejší – takový tu byl cítit zápach. Že by tu někde hnila mršina zvířete, které sem zalezlo umřít?

Pak kohosi napadlo odstrčit pár papírových krabic, vměstnaných pod podlahu sauny.

Ležela tam mrtvola!

V policejním protokolu o ohledání místa nálezu se mimo jiné můžeme dočíst: „Mezi prkennou podlahou přístavku sauny a terénem je po celé délce otvor vysoký 22 centimetrů... Ve vzdálenosti 1 m od kolmice sušárny je vidět temeno a obličej mrtvolky, ležící na zádech, levou ruku má podél těla a pravou ruku má široce rozpaženou.“

Tělo je přikryto papírovou lepenkou a dolní část trupu a nohy jsou zakryty vlnitým eternitem. Po odstranění lepenky a eternitu je zjištěno, že mrtvola je ve značném stupni rozkladu a že se jedná o mrtvolu mužského pohlaví.“

Druhý den v poledne proběhla soudní pitva. Lékaři konstatovali, že mrtvola výšky asi 175 cm patřila muži ve věku 35–45 let. Tělo poškozeného nese známky pokročilých rozkladných procesů typu tlení, hniloby a zymelnatění. Dobu smrti lze jen přibližně odhadnout, asi 6–8 měsíců před nálezem těla.

„Proti hlavě poškozeného působilo tupé násilí velké intenzity, nejspíše opakované prudké údery tupým předmětem (nejméně dva). Bezprostřední příčinou smrti bylo s největší pravděpodobností nitrolební krvácení, vzniklé na podkladě těžkých úrazových změn lebky.“

Východočeští kriminalisté tak stáli před další vraždou. Souvisejí oba případy vůbec spolu?

První tělo bylo nalezeno, jak víme, poblíž Vysokého Mýta (okr. Ústí nad Orlicí) dne 18. října 1993, s předpokladem data úmrtí koncem září nebo začátkem října téhož roku... Nález těla v katastru obce Verněřovice (okr. Náchod) nesl datum 3. 7. 1994, s předpokladem data vraždy listopad 1993 až únor 1994. Časový odstup byl tedy **nemalý**, naopak kilometrová vzdálenost míst obou nálezů relativně **značná**.

„Ztotožnění *mrtvého ze sauny* probíhalo ovšem za poněkud odlišných podmínek než v případě *mrtvého z jímky*,“ konstatuje podplukovník Jaroslav Švorc, Křínkův kolega.

„Na druhou pitvu přivezli totiž pracovníci kriminální služby zdravotní dokumentaci jistého pohřešovaného podnikatele. Všechny nálezy, zjištěné při pitvě, včetně rentgenologických snímků mohly být soudními lékaři průběžně porovnávány s nálezy v dokladech. Souhlasila stará zlomenina levé klíční kosti, stará zlomenina levého hlezna s hřebem, stejně tak úraz bederní páteře.“

Nebylo pochyb, že tělo patří už řadu měsíců nezvěstnému podnikateli, čtyřicetiletému Ladislavu Macháčkovi z Jaroměře...

Mrtvý muž tak vydal svoje poslední svědectví.

V posledních měsících svého podivného života se Macháček zdržoval ve východočeské metropoli v řadě hotelů, naposledy *U STADIONU*, kde ve dnech 31. ledna až 1. února 1994 pobýval

na dvouložkovém pokoji číslo 110, aby si polepšil přestěhováním do apartmá č. 103. Podle hotelové knihy návštěv zašel za Macháčkem ve čtvrtek 3. února ve 22.15 hod. jistý Josef Dzurko. Návštěva netrvala dlouho, pouhou čtvrt hodinu, a oba muži spolu hotel opustili. Tím jako by Macháčková stopa končila.

V královéhradeckých restauracích a nočních barech představoval vzhledem ke svým opileckým výtržnostem nechvalně známou figuru. Ve městě se objevil zhruba v listopadu 1993, což nápadně souhlasilo s datem, kdy získal živnostenský list pro předmět podnikání *Koupě zboží za účelem dalšího prodeje*.

Operativní šetření prokázalo, že Macháčka přivedl do Hradce Luboš Baník (nar. 1964), patřící k okruhu převážně romské party kolem Romana Feka (1968). Muži zákona podezírali Feka už delší dobu, že pro něj pracuje několik nastrčených fakturantů, tzv. bílých koní. Ti odebírali od nejrůznějších výrobců zboží na fakturu, předávali je Fekovi, ale nezaplatili.

Časem se podezření změnilo v obvinění a Feko tak od dubna 1994 – tedy půl roku po nález *mrtvého v jímce* a dva měsíce před nálezem Macháčka – seděl ve vyšetřovací vazbě na Mírově pro organizátorství podvodu.

Ve čtvrtek 8. září 1994 proběhlo zatčení dalších čtyř mužů z Fekovy party. Jejich výsledky probíhaly takřka současně. Přítomnost druhdy obávaného šéfa za mřížemi měla nesporně demoralizující vliv. Naopak, tato okolnost policii zřetelně nahrávala – teď bylo nutné získané poznatky vzájemně konfrontovat a provést správnou analýzu.

Ukázalo se, že vylákaného Macháčka předal Dzurko (nar. 1971) Baníkovi a ten ho odvezl do Broumova k Emilovi Danieľovi (1964). Také tento muž pobýval v době zátahu na Fekovu partu za mřížemi v Odolově na Trutnovsku, kde vykonával trest odnětí svobody v souvislosti s fakturačními podvody.

Klíčovou hodnotu měla výpověď dalšího člena skupiny, Matúše Halušky (nar. 1966): „Macháček si nadělal do bot. Dostával slušný peníze, ale chtěl pořád víc. Ten večer jsem byl u Daniela a Baník tam přivezl Macháčka. Že ho máme za odměnu zlikvidovat. Já řekl, že to neudělám. Baník na to, že je to rozkaz, jinak Feko oddělá nás. Bavili jsme se cikánsky, takže Macháček, který byl navíc hodně ožralý, nám nerozuměl.“

I tak ho napájeli dál zubrovkou. Uprostřed noci odjelo z Broumova trio Daniel, Haluška a Macháček směrem do lesů za obcí Verněřovice. Přídech černého humoru obsahovala pasáž výpovědi, kde Haluška vzpomínal, jak se před nimi Macháček vychlouboval, že je bohatý, protože dělá pro Feka. Ten se o něj stará a posílá s ním všude ochranu...

„Já pořád Macháčka vidím, jak spokojeně sedí v tom autě!“ otrásal se Haluška hrůzou. „Vytáhli jsme ho ven, sám už nedokázal vystoupit. Byla dost tma, ale zahlídl jsem, jak mu dal najednou Daniel ránu kladivem do hlavy.“

Ze zvuku, který udělal náraz kladiva do hlavy, se mu prý udělalo špatně. „Musel jsem zvracet. Daniel mi podával kladivo, ale já ho nechťel vzít do ruky. Tak Daniel Macháčka ještě asi dvakrát praštil do hlavy. Tělo jsme svlékli a odtáhli je pod nějakou chatku.“ Nebyl tak splněn Baníkův důležitý pokyn: totiž odříznout mrtvole hlavu i ruce – a tyto části někde odděleně zakopat!

Haluška, čtyřikrát soudně trestaný a nezaměstnaný otec dvou dětí, tvrdil, že s vraždou vlastně neměl nic společného. Jenom nedokázal odporovat: „Mám rád pěkný peníze a lehkou práci. To, jak mě Baník zaměstnával, mi vyhovovalo.“

Macháčkovu vraždu naopak popíral devětkrát soudně trestaný Daniel, otec dvou dětí, člen hudební skupiny a vždy ochotný organizátor koncertů a festivalů romské hudby, pochopitelně za státní nebo sponzorské peníze.

Použil přitom poněkud zvláštní logiku: „Měl jsem tři fakturanty. Dva jsou v base, jeden je venku za hranicemi. Udělali pro mě faktury za dva a půl milionu a žádnýho jsem nezabil. Tak proč bych zabíjel Macháčka za stotisícovou odměnu?“

Z výsledků vyplynulo, že porady ve Fekově bytě, týkající se Macháčkovu osudu, se zúčastnil i Jiří Šplíchal (nar. 1973), další *gadžo* v partě.

Právě on měl – podle svědectví ostatních – zavrhnout vyvezení bílého koně do ciziny a trvat na jeho fyzické likvidaci. V jeho osobě se oba případy *de facto* protnuly a Šplíchal sám byl pro další vývoj objasňování kauzy velmi důležitou figurou. Dodejme, že s řadou kuriózních prvků a zvratů. Což bylo ostatně typické pro celý jeho život.

Fekovi dělal pucfleka, ale taky milenku. Přesně řečeno, žárlivou milenku. Feko několikrát vzpomínal, jak Šplíchal zjistil, že jeho šéf nocuje v hotelu s jistou dívkou, a ztropil hysterickou scénu včetně vykopnutí dveří a výhrůžného máchání pistolí: „Pokaždé, když jsem s ní šel na rande, musel jsem se před Jirkou nějak vymluvit.“

Šplíchal naopak viděl sám sebe jako oběť. Pracoval pro Feka a pro jistého Kosteleckého. Těm dvěma patřila v Hradci Králové nádražní restaurace a přílehlá herna, měli ještě další aktivity. Šplíchal, byť s honosným titulem generálního ředitele, byl ve skutečnosti další Fekův fakturant.

„Nechal mi udělat živnosták. Dával mně měsíčně asi deset tisíc. Odebíral jsem na fakturu potraviny, alkohol, elektroniku, řádně jsem platil. Pak jsem ale na Fekův rozkaz objednal zboží za dva miliony – a na to už peníze nebyly!“ Šplíchal se tak pořádně zadlužil a stal se na Fekovi závislým. „Feko mi sliboval, že zboží bude časem zapláceno. Nej dřív se ke mně choval slušně, potom ale přitvrdil, křičel, nadával, vyhrožoval vyhazovem. Musel jsem mu dělat pucfleka, později na mě vyžadoval i homosexuální služby. Několikrát jsem od něho utekl. Vždycky mě ale našel a přemlouval mě, sliby a vyhrůžkami, ať se k němu vrátím.“

Tenhle divný život měl i svoje lesklé stránky. Zdánlivě lesklé. Šplíchal směl jezdit po Hradci Fekovými automobily, střídávě se zjevoval ve škorpionu se stříbrnou metalízou, mazdou s německou espézetkou nebo zeleným jaguárem. Uměl bohatě pohostit a měl na to dost finančních prostředků. Ale taky se dokázal opít a zbytečně žvanit – například, že dělá nájemného zabijáka, že už má na svědomí tři lidi.

Účast na Macháčkově vraždě ovšem Šplíchal popíral: „Feko s ním měl spoustu problémů. Jednou Macháček z Hradce zmizel. Baník dostal za úkol přivést ho zpátky. Našel ho až v jižních Čechách, u nějaký příbuzný. Když byla tenkrát ve Fekově bytě porada kvůli Macháčkovu, bylo mi jasné, že jde v podstatě o rozsudek smrti.“

Padaly různé návrhy, všechny ale byly o tom, jak se Macháčka fyzicky zbavit. Mluvílo se o polití mrtvolý kyselinou, o spálení, rozsekání, o usmrcení vhozením do popílku... Ale se mnou se nikdo nebavil! Já neměl žádný postavení, abych mohl o něčem rozhodovat! Největší slovo měl Feko a pak Baník, já byl nula.“

Jak tedy chápat Šplíchalovy sentence o nájemném zabíjení? Šlo o pouhé vychloubování? Nebo o opileckou zpověď s racionálním jádrem? Operativní šetření přineslo zajímavé poznatky:

V dubenecké perníkárně ležel dlouhou dobu živnostenský list na jméno Michala Melichara (nar. 1970). Mladík pocházel z jižní Moravy, v Broumově měl ale příbuzné. Na konci prázdnin 1993 se s nimi rozloučil, jde prý dělat do Prahy. Pak už o něm nebylo vidu ani slechu – kromě účtů za objednané zboží, které poštou chodily na jeho jihomoravskou adresu.

Rodina se ke svému velkému překvapení dozvěděla, že Michal podnikal... Mladík byl hodný, chytrosti však neoplýval. Absolvoval zvláštní školu, měl pomalejší myšlení, živnostenský list by si podle příbuzných nedokázal ani sám vyřídit!

Brzy se ukázalo, že Melichar nezamířil do Prahy, ale do Hradce Králové. Jeho *živnosták*, vystavený 30. srpna 1993 pro předmět podnikání *Koupě zboží za účelem jeho dalšího prodeje*, obsahoval důležitou doušku: Při všech obchodních úkonech může držitele listu zastupovat Jiří Šplíchal.

Jaký vztah má Šplíchal k Melicharovi? A kde je vůbec Melichar?

„Z perníkárny chtěl skutečně odvézt zboží Kostelecký, Fekův společník. Ale já jsem je upozorňoval na riziko, v Dubenci totiž dělala jedna moje příbuzná,“ vypověděl Šplíchal při svém druhém výslechu 21. září 1994.

„Feko měl víc koní, taky nějakýho Tejnara. Když už měl Tejnara velký dluhy, nechal ho Feko odvézt do ciziny, do Francie.“

Tejnar ale svoje peníze brzy utratil, stal se z něj tulák, až ho místní četníci chytili a vyhostili. Nakonec ho zavřeli naši policajti. To byl velký malér! Feko znervózněl a druhý den mě v přítomnosti Kosteckého požádal, abych oddělal jednoho člověka. Nechtěl jsem, ale vyhrůžkami mě přesvědčili.“

Večer téhož dne, s největší pravděpodobností 1. října 1993, uviděl Šplíchal svou oběť. Nevěděl, o koho se jedná. Netušil, že živnostenský list se jmény Melichar a Šplíchal zůstal navzdory Kosteckého a Fekově slibu přece jen v dubenecké perníkárně...

Z Hradce vyjeli směrem na Vysoké Mýto. Na jednom parkovišti, už za tmy, zastavili:

„To místo vytypoval Kostecký. Dal mně i tomu člověku pistole, ať si jdeme zastřílet na dopravní značku jako terče. Předstíral jsem, že mi pistole nechce střílet. Kostecký mně vyměnil náboje a varoval mě, ať nedělám potíže, nebo že bude zle. Tak jsem k tomu člověku přistoupil, přiložil jsem mu ze strany hlavy ke spánku a zmáčkł jsem spoušť.“

Případ Feko a spol. patří k nejsložitějším a nejznámějším východočeským kriminálním kauzám posledních let. Svým způsobem šlo o modelový případ vyšetřování vraždy *bílých koní*.

Plukovník Křinka a podplukovník Švorc soudí, že Melichar s Macháčkem představovali prototypy lidí nechávajících se naverbovat jako fakturanti. Naivní a důvěřivý Melichar snad ani nevěděl, s čím si zahrává. Macháček byl zas muž bez rodinného pozadí a vazeb.

Pozornost každopádně zaslouží nejzajímavější postava celého případu – Roman Feko. Narodil se jako šestý v pořadí z deseti sourozenců. V druhé třídě začal chodit do zvláštní školy, ničím se nevyučil. Od puberty byl ambulantně léčen na psychiatrii.

Nových ekonomických poměrů uměl ovšem náležitě využít. Založil se svým bratrancem firmu *TROJA*, vedle nádražní restaurace s hernou mu patřily prodejny s potravinami a tabákového či drogistického zboží. Díky fakturantům a dalším nekalostem se uměl uživit velmi dobře. Drobného mladíka s intelektem v pásmu slaboduchosti se většina svědků obávala.

„Tomu se musím smát. Vždyť jsem byl ze všech nejmladší a nejmenší! Možná, že ty obavy pramenily z toho, že jsme jedna z největších rodin v Hradci Králové,“ usuzoval Feko. Jak si rozpor vysvětlit? Dost možná, že Feko v životě nepřečetl žádnou knihu a nejspíš by si nevzpomněl na jméno důležitého panovníka či státníka z naší historie.

Což ale neznamená, že jeho sociální intelekt nemůže být na velmi slušné úrovni! Rozuměno: umění jednat s lidmi, být v intenci zločineckých záměrů, především schopnost vetřít se do jejich důvěry, dar odhadnout takřka instinktem citlivé místo člověka proti sobě... Ale zpět k Fekovým výpovědím v průběhu přípravného řízení a před soudem: „Melichara? Toho jsem skoro neznal. Snad ani neměl velké dluhy, dvě nebo tři avie s pivem, nic víc. Ale Melichar pracoval pro Šplíchala. Kdo ví, jestli mu Melichar nějak nevyhrožoval? Vždyť Šplíchal měl hrozné dluhy.“

Na adresu posledně jmenovaného pak s povzdechem doplnil: „Pan Šplíchal mi lhaním na policii zničil život. Přitom se mě předtím často dovolával, chtěl, abych se ho zastal. Když měl s ostatními chlapy nějaký malér, vždycky vyhrožoval: *Počkejte až přijde Roman, ten vám ukáže!*“

Feko měl svou verzi možného Macháčkova konce: „Dal jsem mu krátce před jeho smrtí tři sta tisíc korun za nakoupenou ramu. Stalo se to v herně *CRICOS*, bylo tam hodně cikánů. Možná, že se pohledem na ty peníze nechal někdo nalákat.“

Ano, Macháček dělal problémy. Chlastal, rozbíjel věci v herně, ohmatával ženský. Řekl jsem proto Baníkovi: *Udělalí jsme dobřejš kšeft, tak si ho zase odved’*. Ale to neznamená, že ho měli sebrat a někde zapíchnout! Já vím, že ty podvody si musím odse-dět a budu se taky ve vězení dobře chovat. Ale s těmi vraždami nemám nic společného. V tomhle jsem naprosto klidný, nic mi nemůžou dokázat.“

Mýlil se. Soud se ztotožnil s obžalobou i s důkazy opatřenými policií a vynesl rozsudky nad sedmičlennou skupinou v úhrnné výši bezmála sto let. Nejdéle si měl posedět Feko – celých 24 roků. Šplíchal odešel s *patnáctkou*, Macháčkův vrah Daniel dostal čtrnáct a půl roku. Vyzáhl jen Dzurko – nepodařilo se prokázat, že ve chvíli, kdy Macháčka vyzval k odchodu z hotelu a předal ho Baníkovi, věděl o chystané vraždě.

Soudní přelíčení, včetně odvolání k Vrchnímu soudu, skončila teprve v říjnu 1998 a probíhala za velmi přísných bezpečnostních opatření. Málokdy totiž chyběly houfy příbuzných, kteří – stejně jako obžalovaní – přijali trest s nevolí a zlobou. Ozývaly se výkřiky o gestapu, matka jednoho z odsouzených proklela soudce až do horoucích pekel.

Utrmácený poutník klepe na bránu onoho světa. Odchází na věčnost...

Impozantní sochu na ruprechtickém hřbitově jsem neobjevil náhodou. Navštívil jsem i další *frídhofy* broumovského výběžku. Božanov. Martínkovice. Verněřovice. Pomníky ze zpuštěných a zaniklých německých hrobů visely většinou na zdech jako v nějaké obrazárně.

Hřbitovy kolem Broumova jsem neobjížděl náhodně. Podle zatím nepotvrzených operativních poznatků mají být ve zdejších starých hrobkách údajně *schováni* další oběti Feka a spol.

Je to jenom fáma, legenda ze zločineckého podsvětí? Možná ano, možná taky ne. Okruh nevěstných podnikatelů, *mouřenínů*, co dosloužili a stali se nepohodlnými a nebezpečnými, nemusel být jmény Melichar nebo Macháček zdaleka vyčerpán. Mezi lidmi z Fekova okruhu se totiž šušovalo o minimálně dalších dvou zavražděných mužích. A nejde jen o východní Čechy.

První srpnový den roku 1993 byla v lese u Karlovy Louky v katastru obce Lipovec (okr. Blansko) nalezena mrtvola muže. Příčinu smrti nešlo vzhledem k pokročilé hnilobě stanovit. Postupem času se podařilo tělo ztotožnit, jednalo se o Jiřího Svíbu (nar. 1960), někdejšího Fekova fakturanta...

Vyšetřování ovšem vyznělo do ztracena, svědci tentokrát mlčeli jako hrob. Počet obětí Fekova „gangu“ se tak – zřejmě jednou provždy – ustálil na dvou obětech.

Viktorín ŠULC

Foto archiv P ČR

Pokračování

seriálu

JAK UMÍRAJÍ PODNIKATELÉ

najdete na str. 38–39.

